

Előfizetési ár egész
évre tizenháromezer forint.
félére hét korona.

Zenei Szemle

Szerkesztőség-kiadó-
hivatal: Temesvár-
Belváros, Nagykörút

Havi folyóirat a zenetudomány
és hangversenyélet köréből.

Szerkeszti + Járosy Dezső

Temesvár, 1918 Május hó

Második évfolyam, negyedik szám.

Liszt Ferenc harci zenéje.

Írta: Dr. Molnár Géza,

egyetemi magántanár, az orsz. m. kir.
zenekadémia tanára.

Liszt kevés harci zenét írt, de viszont soha sem írt mást, mint *harcos* zenét. Az első tűzvonalbaan verekedett. Új művészi elvekért, új területekért. Az akkordok fesztelen kapcsolata, az egészhangú skála, melyet Debussy előtt közel félszáz évvel már futólag érint, a szabad ritmus, a régi formák lazítása, az ujjak, a csukló, az alsó kar egész gépezetének átalakítása, az örök csatlakozás más bátor elnökhez, Berliozhoz, Chopinhez, Wagnerhez: mindezek fegyveres tények.

Képzelve is ott kalandozott a küzdelmet felvevő, dacos lelkek körül. Prometheus, Mazeppa und Fauszt kihívó hangját halljuk szimfonikus műveiben. „Ich bin's, bin Faust, bin Deinesgleichen“. Ez a titáni beszéd Liszt anyanyelve.

Azt mondtuk, hogy kevés harci zenét írt. Olyant, amely nemcsak orgánumára, hanem tárgyára nézve is csatázó. De Liszt harci zenéje csak akkor látszik kevésnek, ha viszonyítjuk alkotásainak nagy tömegéhez. Más mester ennyit sem mozgott *inter arma*.

Tizenhét éves, amikor megéli első szerelmi regényét. Saint Ciriak Karolin comtesseért rajong, aki viszonzozza érzéseit. A kötelék megszakad. A grófnő apja, Franciaország belügy-minisztere, a finom szálakat széttépi. Liszt a valláshoz menekül. Leborul a St. Vincent de Paul lépcsőire és — mint később írta — Istennek felajánlja szent áldozatul egy nőnek a képét, mely tiszta, szeplőtlen, mint alabástrom. Szíve nehezen gyógyul. Izmai elvesztik feszültségüket. Azután 1830 következik. A

84.
R66

MTA Bartók Archivum
II-124/c/1963 sz.

BARTÓK
ARCHIVUM

júliusi forradalom. Szeme újra kigyúl és édesanyja boldogan mondja, hogy az ágyúszó kigyógyította.

Ezidőtájt foglalkozik a „Symphonie révolutionnaire“-rel. Nem egy nemzetnek a zendülésére gondolt, hanem a népek egyesült forradalmára a humanitásért és szabadságért. Ugy tervezte, hogy a Luther-féle „Erős vár a mi Istenünk“, egy huszita dal és a Marseillaise, ez a három zenei motívum, képviselje a germán, a szláv és a latin néplelket. Csak a vázlatig jutott el, ez is elveszett. De megmaradt egy magyaros motívuma, amit évek múltán beleszólt a „Heroikus induló“-ba és a „Hungaria“-ba.

Csataképei közül a legszélesebb szerkezetek: a „Hungaria“ és a „Hunnok harca“. Két szimfonikus költemény. A „Hungaria“-hoz nem adott programot, de gondolatmenetét érezzük. Mintha Vörösmarty sugalmazta volna a Liszt Ferenchez intézett strófáival. Felhők, izgalom, tömegek, riadók, csatazaj, hősök siratása és egy gyönyörű látomás, a magyar szabadság. Erről szól Liszt eposza. A „Hunnok harcá“-hoz az ötletet Kaulbach adta azzal a festménnyel, mely a berlini múzeum lépcsőházában látható. A catalauni mezőkön hunnok és gótok összemérik fegyvereiket. Két világ: a pogány és a keresztény. Az elesettek sem nyugszanak, a szellemek folytatják a csatát. Liszt titokzatos rezgéssel tölti meg a levegőt, kísértetek felvonulnak és egymásnak rontanak, a mélység és magasság csupa pajzs és kard. Azután beleszól az orgona. Intonálja a régi katolikus korált: „Crux fidelis. . .“ A kereszt győz.

Mind a két zenekari mű, amelyről beszélünk, az ötvenes években készült. Korábban is, később is azonban, mondhatni Liszt egész életén át forr és zúg benne néhány ütem, amelyhez újra meg újra visszatér. A Rákóczi-motívum. Liszt harci zenéjének örök refrénje. A magyar muzsika csodálatos misztériuma, mert változtatja alakját, mint egy görög Isten és minden metamorfózisában érezzük hatalmát. Egyszer fojtott panasz, máskor tűzhányó. Liszt először 1839/40-ben dolgozta föl a Rákóczi-indulót. Itthon közel húsz év óta nem látták; most a hazatért mestert társadalmunk legjobbjai újra magukhoz ölelték. Mikor a Rákóczit játszotta, a magyarság szíve megint összeforrt vele. Minden további évtizedben, az 50-es, 60-as és 70-es években legalább egyszer vagy kétszer ismét foglalkozott ezzel az anyaggal. Mi nem szólhatunk itt valamennyi változatról; a legnevezetesebb az a forma, amelyben mint 15-ik magyar rapszódia szerepel, az után a többször revideált zenekari átírata. A Rákóczi-nótából egy-egy szilánk ott fénylik a koro-

názási misében és a kuruc zenéről utolsót álmodik a mester három évvel a halála előtt, mikor a „Magyar Királydal“-t írja (ének- és zenekarra). Itt a „Hej Rákóczi Bercsényi“-t idézi.

Van még több indulója, mely a katona világához fűződik. Elsősorban a „Magyar roham-induló“. Kiadta zongorára is, zenekarra is. 1843-ban komponálta, 1876-ban átdolgozta. A szimfonikus zenekarba ezúttal vonult be először a cimbalom. És még hányszor bolyongott Liszt képzelme ott, ahol a katona lelke kigyúl! Ebből a hevültségi körből valók: a Schubert-féle Militár- és Reiter Marsch-ok átíratái (Beethovennek egy katonai indulóját csak revideálta); egy Kavallerie-Geschwind-Marsch, melynek feldolgozása alkalmából azt írja, hogy szerzőjének nevét elfelejtette és melyet ne tévesszünk össze a „Magyar gyorsinduló“-val, Lisztnek egy 1870-ben írt saját vitézi darabjával; a Weber-féle „Leyer und Schwert“-ből vett énekek berendezése zongorára. Az ötvenes évek végén pályázatot hirdettek német katonai indulóra; Liszt is tagja volt a bíráló-bizottságnak és számtalan kéziratot kellett átnéznie. Bosszankodott, hogy ennyi tehetségtelen dolgozat gyűlt össze, leült és maga komponált egy Hohenzollern-Marsch-ot. Ez a „Vom Fels zum Meer“ c. diadalinduló, amelyet I. Vilmos porosz királynak ajánlott. Nagy katonazenekarra írta.

Ha tovább figyelünk, még néhány érdekes hang üti meg fülünket. A „Szent Erzsébet legendája“ c. oratóriumban halljuk a keresztes vitézek kórusát és indulóját; abban a drámai jelenetben melynek címe „Jeanne d'Arc a máglyán“, a zene ott éri el csúcspontját, ahol a hősnő trombita-fánfárok mellett a zászlóbontásról énekel; Goethe szövegére készült a „Soldatenlied“ (a „Fauszt“ első részéből), ez férfikar trombiták és ütődobok kíséretével; ugyanezt a szellemet képviseli három férfikórus — „Csata előtt“, „Ne csüggedjünk“ és „Isten hív“ — amelyeket Liszt ezen címen foglalt össze: „Geharnischte Lieder“ (Vértezett dalok). Hangsúlyozzuk, hogy a mesternek nem a *hazafias* zenéjéről beszélünk itt, mert különben sokkal több alkotását kellene szóvá tennünk, csakis egy ágával foglalkozunk, azzal a zenével, melynek köze van sisakhoz, páncélhoz. És ha ide számítjuk azokat a műveket, amelyeket a mester nem vonatkoztatott ugyan szigorúan katonákra, de amelyeknek hangulatát maga jelölte meg a „hősi“ melléknévvel, ha gondolunk a „Héroïde funèbre“ című szimfonikus költeményre, a „Mazeppa“ kozák-indulójára, a magyar rapszodiák közül az ötödikre, amely megjelent különben zenekarra is és amelyet a szerző „héroïde-nak“ mond, az étude-ök közül

az „Eroica“-ra, — akkor még pontosabban látjuk, hogy Liszt lelke mindenkor mily közel volt az *ars militans*-hoz.

Mi képesítette arra, hogy harci zenét írjon? Talán három tulajdonsága.

Először az, hogy agitáló természet volt. Szerette volna az egész emberiséget izgalomba borítani. Dacára annak, hogy sokáig a szalonok embere, zenéjének csak igen csekély töredéke van egyesekhez intézve, mint üzenet vagy vallomás. Nem töri magát azután, hogy kiváltson érzéseket egy pár emberből. Tervei egészen fantasztikusak. Titkos ideálja Orfeusz, akiről írt is zenét és gyönyörű prózát. Szeretné visszaállítani a zene mondaszerű hatalmát, szeretné, ha az ő zenéjétől is meglágyulnának a kövek, ha az erdő vadállatai mámorosan lennének a hangját, — mint egykor Orfeusz korában. Mikor a Louvre gyűjteményében meglátott egy etruszk vázát, amelyen rajta volt az első költő-zenész, csillagokkal kihímzett köpenyben, homlokán a titokzatos fejedelmi szalaggal, a lira húrjait szólaltatva hosszú és karcsú ujjakkal: ekkor megszületett az az ő délibábja. Újra kellene zenét írni, amelytől meglapulnának az Erebus szörnyei, akik elragadták Eurydikét, a fájdalomban elmerült Ideál jelképét; újra fel kellene idézni Eurydikét az alvilág sötétségéből, olyan zenével, amely fölényes mámorban fűrészt a lelket, elysiumi szellőkre és égszínké aetherre emlékeztet és amely körülveszi a világegyetemet. Ez Liszt programja. Zenét írni, amelytől, mint Orfeusz korában, újra elfullad a patakok zúgása, eltompul a nevetés, a részeg maenádok eldobják Thyrsus-pálcáikat — megilletődve ettől a népeket nevelő összhangtól. Akiben ez az apostoli vonás oly mértékben van meg, mint Lisztben, csak az lelkesíthet békében és háborúban.

Agitáló hajlamával szorosan összefügg egy második tulajdonsága. Az, hogy nemcsak önmaga és nemcsak a jelen iránt érdeklődik. Ez is harci zenésszé avatja. Nem a tűzhely és nem a zsarátnok költője. Nem a kortársak, hanem évszázadok vágyait leste el. Kevésbé érdekelte az, ami közel van; — a nagy távolságok zenésze. Ebben tér el Chopintól, akinek egyébként zenei vérrokona. Mind a kettő fél a merevségtől, a matematikai pontosságtól. Mind a kettő azt mondja: legyen a ritmus szabad, mint amilyen kötetlen ritmusban hajlik a buzakalász jobbra és balra, mint amilyen kötetlen ritmusban csapnak fel a tűznyelvek és zúg a nádason keresztül a szél. Ebben Liszt és Chopin megegyeznek. De Chopin, ha zenél, lebocsátja a függönyöket és beszítja a fülleltségét annak a

levegőnek, amelyben egy pár ember közelébb tolja egymáshoz a széket, összedugja a fejét amelyben öregek úgy érzik magukat, mint kíváncsi gyermekek és fiatalok úgy, mint nagyon fáradt emberek. A szoba el van sötétítve, mint a Balestrieri Chopin-képén. Liszt ellenben felhúzza a függönyöket, kitárja az ablakokat és a messzeségbe néz. És a harci trombita is a messzeséghez intézi szavát.

A harci zene írásához volt még egy harmadik erénye. Az optimizmusza. Hitt az igazság diadalában, hitt — amire első sorban gondolkodok — a zenében, hitt korlátlan optimizmussal abban, hogy zenével minden igazságot lehet hirdetni. Képzelmét nem izgathatta olyan összetett gondolat, amelyről fel ne tette volna, hogy a zene tökéletesen vissza tudja adni. Bizalma a zene iránt végtelen. Számára a zene a görög értelemben vett apokalypsis: a titkok felfedője. Tehát éppen ellenkezője annak, aminek más mesterek érezték ezt a nyelvet. Egyik-másik romantikus a zene varázsát abban kereste, hogy félhomályba tudja vonni, le tudja fátyolozni azt, amit nem akarunk egészen kimondani. Liszt fenhangon deklamál és a zene szókészletét többre becsülte minden más költői nyelvnél. Egy percig nem gondolta, hogy a zene valamit el ne tudna mondani. A zene nem jöhet zavarba. Ez volt a vallása. Aki ennyire hitt a zene szónoki erejében, annak hinnie kellett a harci zene meggyőző erejében is.

Ez a raffinált elme forró naivitással szerette a csörgést, a viharfelhőket, a szél süvöltését. Miként hatezer év előtt a Nilus partján az a pap, aki oltára előtt megrázta szisztrumát és élvezte a zajt. Liszt igazi szerelme a mámor, a szín, a repülés volt. Istenhez is száz fényben csillogó szárnyakon emelkedett föl. Szerette zenéje bíborpírját, a bő, fejedelmi ráncokat, szerette a zenéje hullámain, mint tengerész a gyönyörű vihart. Mondtuk az imént, hogy művészetében ő olyan babonás erőt sejtett, amilyent egyetlen más mester sem. Minden költő, aki valaha dalolt önmagának vagy másoknak, szuggesztív erőt tulajdonított ennek a nyelvnek. De senki sem képzelte, mint Liszt, azt, hogy történeti korszakoknak és alakoknak csak egy zenei monumentum, amely tiszteletükre épül, szolgálthatat végső elégtételt. A zene igazságosztó: ezt a legendát szötte egy életen keresztül. Tehát harsogjon a „Tasso“-ban a négy trombita, peregjen a négy dob! Csak ez lehet igazi elégtétele Tassonak. Hogy szenvedéseire a Capi-tóliumban ráborítottak egy köpenyt, hogy halála után tógába öltöztették és homlokát babérral övezték, hogy ragyogó vilá-

gítás mellett vitték le a holttestet a kolostorból a városba és a Szent Péter-térre, hogy vele ment száz szerzetes, sok nemes és litterátus, az egész pápai udvar, hogy festők útát törtek maguknak a halotthoz, hogy a gondolasok búskomor, vontatott és vibráló éneke, amelylyel még ma is zengik dicsőségét, úgy hat, mintha dicsfény sávjai remegtetnék meg a levegőt és a víz tükröt: minderre a látványra Liszt csontos arcán kicsinylő mosoly jelenik meg. Csakis egy zenei emlékbeszéd adhat elégtételt a hősnek, akinek árnyalakja ma is ott bolyong Velence lagunái között, aki Ferrarában szeretett és szenvedett. Liszt ezt az emlékbeszédet megírta. Ő az apotheosisok költője. És ezért egyúttal a hősi ritmus vérbeli költője.

Zenetörténelem

Széljegyzetek a keleti népek zenéjéhez.

Irtja ifj. Dr. Toldy László,
egyeleumi magántanár,
a Nemzeti Zeneközpont tanára.

I.

A régi mondás, ex oriente lux, — keletről jön a fény, — új alakot ölt a világ mai küzdelmei közepette. Valamint embert, állatot, minden élő organizmust a jóságos nap táplál a maga reményt és rügyet fakasztó melegével, úgy a világnak az a tája, ahonnan ez az élető erő ránk sugárzik, bölcsője, szülőföldje a művelt világot tápláló művelődésnek. Hogy a napkelet geográfiai helye a Strabói és Ptolemaeuszi elméletek megdőlte után relativvá vált: természetes. Mióta tudjuk, hogy a föld gömbölyű, a keletnek helyzete is mindinkább eltolódik. De egy bizonyos határ mégis van, melynél távolabbról sem a történelem, sem a többi humanista és ekszakt tudományok a tizenötödik század elejéig említést nem tesznek: és ez Ázsiának a Csendes Óceán által érintett partja. Ezek ama végső határok, ahonnan a fény, a kultúra és a tudomány nyugat felé sugároznak.

A mi mai valódi napkeletünk azonban nem vész el ennyire a messzi távol ködében. A mi európai kulturánknak bölcsője csak az a kelet lehet, melynek népei az egy igaz Isten hitében éltek. Vajjon nem tekint-e áhitattal keresztény és zsidó egyaránt a Szentföldre, Palestinára, arra a csodás tejjel-mézszel folyó Kánaánra, melyen Mózes negyven évi vándorlás után népét telepítette? Vajjon nem ez a föld a mi lelkeinknek ragyogó napkelete, mely Európa népeit évezredek óta művelődésével, hitével, tudományával táplálta? Vajjon nem ez a föld az, amelyre mély meghatottsággal tekint minden keresztény hívő, mert itt teremtette meg a Megváltó minden kulturának legfönségesebbikét: a szeretet törvényét? Igen, ez a föld, melyen Mózes isteni sugallattól ihletetten népének törvényt adott, ez

a föld, melyen Salamon király népének templomot emelt, ez a föld, melyen a meghasonlás és az egy igaz Isten kigúnyolása után az isteni Megváltó adta vissza az embereknek a hitet, reményt és legfőbb kincséül a jövődő századoknak: a szeretet törvényét — igen, ez a föld a mi valódi napkeletünk, kulturánk nemes ércet termelő bölcsője.

*

Mikor a napkelet népeinek művészetéről szólnak, kevés, de annál nagyobb tekintélyű forrásunk van. A megismerésnek eme forrásai között a legfontosabb és egyszersmint a leghitelesebb a biblia, az ószövetségi szentírás, mely számtalan adatát szolgáltatja a megismerésnek. De a biblia tényeket említ: az okoskodás, a következtetés mireánk marad. Minket pedig elsősorban a zenei emlékek érdekelnek, melyek mindenütt a költészettel vannak kapcsolatban.

Mielőtt azonban a napkeleti népek zenéjéről szólnánk, vessünk tekintet ezeknek lelki világába, ezeknek egyéniségébe és nézzük, hogy lélektani szempontból lehetséges-e egyáltalában magasabb rendű zenei kulturát tulajdonítani nekik?

A napkelet minket érdeklő semita fajú népei eredetileg nomád, vándor-népek voltak. Valamikor az őskorban a turáni fensík *Oxus* és *Jaxartes* közti részén békésen megfértek egymással az *árja* és *semita* fajok. A két faj érintkező pontja valószínűleg a *Pamir* földmedencéje.¹ Az *Oxus* folyását követve az *assyr-mesopotámiai* medencében telepedtek le. Innen azután nyugat felé terjeszkedve Syriát, délnyugat felé pedig Arábiát vonják hatalmi körzetükbe.

Ezzel a terjeszkedéssel kapcsolatban, mely a történelem előtti időkben fejeződik be: zenéről és költészetről még nem beszélhetünk. Csak hipotéziseket állíthatunk fel, amelyek meglehetősen ingatag alapokon nyugszanak. Egy dolog azonban bizonyosnak látszik: és pedig az, hogy zenélésük szoros kapcsolatban van a szóval, a beszéddel, amelynek emelkedése, esése lesz a forrása az éneklésnek. Ebben az ókornál is régebbi korszakban még nem választhatjuk szét a héber, szíriai és arabok zenéjét, hanem tisztán csak a sémi fajok hajlamáról szólhatunk. Magasfokú kulturális állapot e tekintetben csak akkor következik be, mikor a nomád népből letelepedett, polgárosult és rendszeres államéletet élő nép válik.

Egy azonban valószínűnek látszik és ebben tekintélyre hivatkozom, és pedig az, hogy e sémi népek, még nomád állapotukban is *hajlamosak voltak* a költészetre, zenére, de csak úgy, ha ez bizonyos célt szolgált, bizonyos előnyöket biztosított számukra. A *dicsérésnek* és *gúnynak* volt eszköze az ének, a zene. *Kmoskó* Mihály kiváló hebreistánk szellemesen mutat rá a sémi népek életében oly fontos szerepet játszó költészetre. Tőle tudom, hogy úgy a zsidók, mint az arabok bőkezűen fizették költségeiket, mert egy-egy verssel vagy tönkre akartak tenni valakit, vagy pedig haszon elérése céljából kidicsértették a hatalmasokat. Ennek még a középkori *izlam* államéletben is vannak nyomai. Ez azonban csak addig képzelhető el, míg valamely nép törvények és államrendszer nélkül él, tehát nomád életet folytat és a néptörzs fejének csak tanácsadó joga van, de végrehajtó hatalma nem.

A költészetnek eme faja a vándoréletet élő zsidóknál is bizonyára megvolt; de akkor, mikor már Mózes letelepítette őket és törvényt ad nekik, szóval a törzsekből államot kovácsolt össze: ez a fajta költészet háttérbe

¹ Lásd C. Billek: A héber zenéről. — Reissmann-Mendel Conv.-lex. V. 139.

szorulhatott és helyét elfoglalja lassankint a vallásos költészet és a szerelmi líra. Mert miegyéb az ószövegségi szentírás, mint a legfölségesebb vallásos költemény és az Énekek éneke?

A nomád életben divó eme költészet hipotéziséhez csatlakozik a zene hipotézise is, amely abban nyeri szerintem magyarázatát, hogy a sémi fajok beszéde erősen éneklő, orrhangú és gutturális, tehát már a priori rávezeti az embert az énekhang kiaknázásának lehetőségére.

A vízőzön előtti kor zenéjéről fogalmunk alig lehet, bár assyr ásatagok és egiptomi régiségek némi bizonyítékot szolgáltatnak.

Kr. e. 2987-ben volt a vízőzön, mely előtt már lett volna hangrend-szerük a hébereknél. Mózes könyveiben olvassuk, hogy *Jubal* és *Tubal-kain* már húros és fúvó hangszerek megteremtésével foglalkoztak, melyeknek az istentiszteletnél fontos szerepei lehettek. Jézus Krisztus kortársa *Josephus Flavius*¹ héber történetíró pedig főlemlíti, hogy a vízőzön előtt két oszlopot emeltek, amelyen zenei emlékek voltak, sőt ez oszlopok az ő, Josephus, idejében még állottak. Ugyanezt említi még *Gervasius Tilberiensis* (1170—1230) és *Adam de Fulda* (1430—1470) is. Ezek azonban csak nyomok, amelyeknek tudományos értéke jelentéktelen.

A zsidóság autentikus története azonban Kr. e. 2000-rel veszi kezdetét, amikor Ábrahám volt a fejük, a vezérük. Ezzel a dátummal lezárul a történelem előtti kor és elkezdődik a zsidók vándorlása, mely Kr. e. 1500-ban Mózesrel ér véget. A zsidóság eme 500 éves vándorlás alatt Szíriában, Arabiában és Egiptomban fordult meg és különösen Egiptom műveltségéből sokat szí fel, sokat abszorbeál. A héber kultúra és így a zene is ekkor még utánzásból állhatott. Viszont az asszirok befolyása sem kicsinylendő le. Történelmi adat, hogy *Laban* Ábrahám testvérének unokája, aki Asszíriában élt 1739 körül, mondja *Jakobnak* Isaac fiának, mikor ezt Palestinába való menekülése közben utóleri: „Mért szöktél meg? Hiszen énekekkel, dobokkal, hárfával kísértelek volna!” Vajjon kinek nem jutnának eszébe az asszír relifek, melyeken mind e hangszerek láthatók? De a hárfát és sípot *Hiób* (21. fej. 12. r.) is említi.

A vándorlás korát követi Mózesről Saulig (Kr. e. 1500—1100) a bírák kora. Mózes maga a zenét Egiptomban tanulta és ő már dicsérő és diadal-éneket zeng a vörös tengeren való átkelés örömeire. Ugyane korban járul a zenéhez a tánc is. Ugyane korból való *Debórah* dicséneke és *Jephtha lányának* diadaltánca is.

Itt találkozunk először az *Adufe* (Toph Tuph) nevű hangszerrel is, mely a nők kézidobja volt. Említik még a fuvolát és citerát is.

¹ Zsidók története 4. fej.

Műdal-Fordítások.

Mendelssohn: Üdvözlét.

Szívemben már zeng a nyár
Halk melódiája.
Szállj csak, nótám, gyors madár.
Szállj el messzi tájra.

Arra szállj, hol házuk áll,
Szép virágos réten.
Ott egy feslő rózsaszál,
Mondd: köszöntöm szépen.

Fordította: Kulinyi Ernő.

Schubert: A halál és a leány.

Ne bántsál, óh, ne bántsál,
Menj tőlem, zord halál!
Ifjú vagyok: virágszál!
S az élet üdve vár,
Az élet üdve vár!
Jőjj, nyujtsd kezéd, te szép tündéri kép,
Ne félj, szívemben irgalom van.
Nem rossz e szív, nem zord, setét,
Pihenj meg lágyan két karomban.

Fordította: Kulinyi Ernő.

Közös zongoraoktatás száz évvel ezelőtt és napjainkban.

+ Irta Oswald János, +
az orsz. m. kir. zeneakadémia tanára, a
zongoratanárképző-tanfolyam vezető tanára.

IV.

Tanítási rendszerének fejlesztése állandóan foglalkoztatja; a fejlesztés minden mozzanata érdekes és tanulságos, mert megbízható adatokat nyerünk a végeredmény igazságos méltatásához. Nándor öccséhez 1855-ben intézett levelében a következő kiegészítő magyarázatok olvashatók törekvéseiről: „Sehol sem kínálkozott normális alkalom zene-tanárok helyes kiképzéséhez . . . ezért legjobb tudásom és lelkiismeretem szerint megtettem az előkészületeket arra, hogy iskolám egyszersmint a zenetanítók pedagógiuma is lehessen. — A terv kész, mi több, az új tanév kezdetével már megis indul a munka, anélkül, hogy iskolámon feltűnő változtatásokat kellene foganatosítanom.“

„Nota bene iskolámban már a módosított módszer szerint tanítunk; ennek segítségével hat hónap leforgása alatt elértem azt, amihez a régi rendszer szerint egy egész tanévre volt szükségem. Bizonyára kíváncsi vagy arra, hogy miben is különbözik voltaképen az új módszer a régitől? Röviden összefoglalva az egészet a következőkben: az oktatás teljesen párhuzamosan halad elméletileg és gyakorlatilag; tehát nem nyújt az egyikben túlsokat, a másokban viszont keveset, egyik a másikkal kellő helyen kiegészítve nyer alkalmazást s kellő időben kerül gyakorlati munkába; azonfelül, ami szintén igen fontos, a növendék egyénisége, tehetsége és hajlama szerint mindenkor különleges figyelemben részesül.“

„Az egyéniség figyelembevétele megköveteli mindenekelőtt a tananyag és a tantárgyak szakszerű elválasztását és fokozatos egyesítését. Ily módon mindjárt kezdetben különleges bánásmódban és kiképzésben részesülnek mindazok a képességek, melyek a zenei kiművelésnél működésre késztetendők.“

„A tananyagot általában négy részre osztom, ú. m.: a mechanikus ujjfejlesztésre; a ritmikus vagy ütemérzék fejlesztésére; a hangjegy-ismeretre, mint értelemgyakorlatra, még pedig a semiotika olvasása és írása által; végre a hallásfejlesztésre, mely a hallás útján való felfogó képességnek egyetlen, legtermészetesebb eszköze.“ A tananyagnak ez a négy ága külön-külön munkába kerül és külön fejlesztésben részesül az első tanórákban; egyiknek sem szabad a másik rovására előnyben részesülnie, még ha „cseppenkint“ volna is észlelhető a haladás.“

„Ezért aztán minden leckének a megkezdett anyag bővítésének kell lennie s egyúttal a következőhöz anyagot szolgáltatnia.“

„Logier kétségtelenül jelentékeny szolgálatot tett a zeneoktatásnak; de amint ismételt vizsgálódásaim nyomán egyre észrevehetőbbé vált, gyakran többet, majd megint kevesebbet tett a kelleténél, úgyhogy ezáltal saját maga kényszerít a továbbfejlesztésre.“

Ugyanez a kérdés foglalkoztatja egy 1838-beli levelében is: „A

Logier-féle rendszer átdolgozása — egy valóban óriási feladat — még mindig foglalkoztat. Közben megint módosítottam egyet s mászt a gyakorlatban. A teljes gyakorló-anyag, mely állandóan elméleti-gyakorlati kezelésben részesül s részint *egyénenkint*, részint a *tanulók összeségével* kerül munkába, jelenlegi beosztása a következő: 1. az ujfejlesztés kurzusa; 2. ritmikus számolási gyakorlatok a dallam ritmizálása kapcsán, mint kiváló eszköz a beosztás céljára; 3. hallásfejlesztés alkalmazott melódika és ritmika nyomán; 4. általános zenetan és zeneszerzésttan, a zongorajáték állandó alkalmazása mellett. Eme módosított eljárással már igen kedvező eredményeket értem el.“

Ekkora széles alapon folytatott zongora- és általános pedagógiai tanulmányok és előkészületek után, 47 éves korában, joggal elérkezettnek hihette az időt arra, hogy gazdag tapasztalatait egy rendszeres zongoraiskolában összefoglalja. Ez a műve, melyen lelkesedésének minden hevével dolgozott, 1845-ban készült el s került sajtó alá.¹

E mű megjelenése után vált csak igazából nyilvánvalóvá, hogy amily mértékben sikerült Proksch lankadatlan buzgalmának a közönség mind szélesebb rétegeit a maga s intézete részére megnyernie, ugyanoly mértékben gyarapodott irigyeinek száma is, akik ez alkalommal életének legnagyobb keserűségét zúdították reá. A kellemetlen ügy részleteit maga Proksch a következőképen adja elő:

„Az 1845. év vége felé ellenségeim rosszindulata következtében az a szerencsétlenség ért, hogy egy hosszadalmas és csúnya perbe keveredtem. Ennek tárgya az én zongoraiskolám valamint ennek kiegészítő részei mint pl. „a muzsikális dilettáns“ modern zongoraművek töredékeinek sorozata mint gyakorló-anyag s más egyéb volt.“

„A perindítók egy fiatal zeneműkereskedőt, N. N. urat, toltak előtérbe s a vád úgy szólt, hogy én intézetem részére zeneműveket kiadatok, nyomatok és eladatok. Ettől különválasztva kifogásolandók még mindazon más zeneszerzőktől származó művek is, melyeket iskolámba felvettem, ezek „formális utánnyomásnak“ minősítendőek. Az első beadványt a rendőrhatalomhoz nyújtották be, mely azonban elutasító végzést hozott; ellenben több sikert értek el a tek. tanácsnál, mely a kicsinyesség határáig terjedő pedáns szigorral vette fel és intézte el az ügyet. Elég szomorú, hogy a szakértőül választott kollega urak nem restelték az „iskolapéldák“ tízenhárom számát „utánnyomásnak“ minősíteni és az iskola többi részeit is „nem teljesen gyanútlanak“ nevezni.“

„Ezen ítéletből kifolyólag a vádlók sorából két zeneműkereskedő „megfelelő segédlettel“ lakásomba jött s valósággal brutális módon *lefoglaltak* minden föllelhető lemezt s lenyomatot. Sőt 1844. január 31-én egy újabb házkutatás következett; ez alkalommal 46 használt tankönyvet foglaltak le, mely erőszakosság, mint iskolai működésem megakadályozása ellen a legerélyesebben óvást emeltem, mire aztán február 3-án visszaadták azokat.“

„Hogy milyen makacsul jártak el ellenfeleim, az legjobban kitűnik abból, hogy midőn az egész ügy fellebbezésem következtében az országkormányzó elé került s ott reám nézve kedvező elintézkést nyert, még két

¹ Címe: „Versuch einer rationellen Lehrmethode im Pianofortespiel mit Anwendung des Handleiters. Nach pädagogischen Grundsätzen in progressiver Reihenfolge nach den besten Mustern, zunächst für den Gebrauch seiner Schüler verfasst und geordnet von Jos. Proksch.“

ízben nyújtottak be fellebbezést az udvarhoz és csak kétszeri elutasítás után hagyták abba a további üldözést.

„Egy 1846. május hó 28-án kelt hivatalos értesítés szerint vádlóim valamint a városi tanács végre utasítást kaptak, hogy tegyenek eleget a kormányzáság rendeletének, mire május hó 29-én összes lefoglalt lemezeimet s hangjegyeimet visszaszármaztatták.”

Az évekre elnyúló per s a vele járó zaklatások és izgalmak nagyon megviselték Prokschot s észrevehető módon megbénították munkakerejét. Minden tanulmány és foglalkozás, mely a napi teendők keretét túllépte, abban maradt sőt, ami ennél is aggasztóbb volt, önbizalma is megrendült. Valami örvendetes eseményre volt szükség, hogy mesterünk mindinkább elharapódzó szellemi tespedéséből kiragadtassék. Ez szerencsére nem váratott soká magára. Antal öccséhez intézett 1846. április 11-iki levelében a régi kedélyes hangon megírja Berlioz Hektor Prágába való megérkezését és zeneiskolájának tervbe vett látogatását. Értesülvén a nagy francia mester látogatási szándékáról, hamarjában egy kis zenei estélyt hevenyészett, melyhez néhány prágai szakembert is meghívott akikről feltételezhetette, hogy szívesen ismerkednek meg ezzel a korifeussal; ezek közé tartozott Dr. Ambros, a hírneves zenetörténész, Guft zenekritikus és mások. A hevenyészett műsor elég jól sikerült, különösen a „Carneval” nyitánya okozott kellemes meglepetést szerzőjének, kit főleg az érdekelt, hogy minő módon jutott Proksch vak létére az eléggé bonyodalmas vezérkönyv oly alapos ismeretéhez, hogy hű zongorkivonatot tudott arról a műről készíteni? Hogy Prokschnak e célra más eszköze nem lehetett, mint hű memóriája, az Berlioznak szinte hihetetlennek látszott. Berlioz, akit Proksch „igen szeretetreméltó, mert szerfölött szerény művésznak” nevez, nem fukarkodott az elismerő szavakkal s az intézet emlékkönyvébe ezeket írta: „Valóban csakis gratulálni tudok Proksch tanár úrnak tehetséges növendékeihez; nemcsak ügyes zongoristákat nevelt belőlük, hanem jeles zenészeket is, akik éreznek és értenek. A legnagyobb becsületére válnak mesterök tudásának és kiváló zenei érzékének. Prága 1846. április hó 10-én. Hector Berlioz.” Berlioz eme buzdító szavai úgylátszik visszaadták mesterünknek önbizalmát és régi munkakedvét, mert ezentúl ismét teljes erejével nekilátott sokoldalú munkájának.

Az 1855. évben egy tisztelője minden hízelkedés nélkül gratulálhatott ahhoz a sikeréhez, hogy „intézetéből a világ minden részéből kértek és hívtak meg zongoratanítókat.” Az intézet eddig tényleg már 77 szakszerűen kiképzett zongoratanítót adott a közéletnek.

Az 1858. esztendő feltünő gazdag volt új ismeretségekben. Ez évben ismerkedett meg Lind Jenny énekesnővel. „Ő volt a harmadik valóban tökéletes énekművésznő, akit életemben hallottam. Az elsőt, Catalanit Bécsben hallottam 1818-ban, a másodikat Sonntag Henr.-t Berlinben 1825-ben. Rubinsteinnal is szerencsém volt baráti érintkezésbe léphetni.”

Március 11-iki feljegyzése: „Ma látogatott meg Liszt Ferenc úr Dr. Zöllner társaságában; ezt a látogatását harmadnap viszonztam leányom kíséretében. Liszt, ki a Hotel de Saxeban lakott, rendkívül kedvesen fogadott. Mindenféle zenei ügyekről folyt a társalgás, de Liszt mindannyiszor a zeneoktatásra és iskolámra terelte a beszédet; legnagyobb ámulatomra a legpontosabb értesülése volt iskolám felől s „a zene jövője érdekében nagy súlyt helyezett arra. Búcsúzáskor a leg-

szeretetreméltóbb módon megigértette velem, hogy „az oktatási reformmal“ járó „óriási munkát“ a jövő művésznemzedék javára csüggedés nélkül folytatni és lankadás nélkül befejezni fogom.“

Ugyanebben az évben örvendeztette meg Moscheles J. is látogatásával, kivel különben már évek óta élénk kollegiális összeköttetésben állott; azonkívül Spohr L. is kedves vendége volt. Ezen időtáiban szövődött élénk összeköttetése Köhlerrel is, ki nagyon érdeklődött a vak mester módszere iránt s éveken át élénk levélváltást folytatott vele. A következő évben (1859) Köhler a „Neue Zeitschrift für Musik“ 15. számában „Egy csendesen működő“ című cikket szentelt mesterünk méltatásának: „Vannak érdemes művészek és zenepedagógusok, kiknek működése a zeneéletre nagyon jelentékeny hatást gyakorol, akikről azonban kevés vagy épenséggel semmi hír sem jut a nyilvánosság elé . . . Az a szerencse ért, hogy ilyen jelentékeny férfiúval találkozhattam, kinek neve talán véletlenségből került forgalomba s aki bizonyára túlszerényen elrejtőzik. Bocsánatot kérek Proksch J. úrtól, amiért itt megnevezem, ami neki talán nem kellemes. A zongoraoktatás céljára írt újabb művei alapján történik ez . . . Prokschnak olyan tanítványai vannak mint Claus Vilma stb.,¹ akik élő bizonyítékai módszerének, melynél alaposabb és többoldalú alig képzelhető.“

¹ Később Szavardynak a Párisban tartózkodó emigránsnak felesége lett.

Zenei emlékezéseim az orosz földre.

+ Irta: Dr. Várkonyi Béla, +
az orsz. m. kir. zeneakadémia tanára.

I.

Már negyedszer nyílik az ibolya azóta, amióta a hatalmas orosz tenger közepébe beékelt kis szigetet elöntötte az áradat. Przemysl kapitulált. Ez a kapituláció ma már csak kis epizód, de akkor nagy katasztrófa volt mindnyájunkra nézve. Egyik januári hangversenyünkön Schubert Frühlingsglaube című dalát csak azért énekeltettem, hogy a csüggedők szívébe egy kis reménysugár szálljon: „Es muss sich alles, alles wenden“. A tavasz valóra váltotta hitünket, de — nekünk előbb áldozatiúl kellett esnünk.

Március huszonkettedikén végbement a pokoli színjáték, levegőbe repültek az erődök, lőporraktárak, hidak; bejöttek az oroszok s mi foglyok lettünk, karddal oldalunkon, külsőleg büszkén, de lelkünkben megtörve. Hittünk ugyan hazánk területi sértetlenségében, de Galiciát nagyon sajnáltuk, hogyne, hisz oly jó volt — csatatérnek.

Most tehát mint katonának, kénytelen-kelletlen pensióba kellett mennem; annál inkább felülkerekedett bennem a művész. — Nagyon sokat tanulmányoztam az orosz zenét már előzőleg, másfél évtizeden át. Nem tudom eléggé ajánlani fiatal szerzőinknek, hogy a magyar szimfonikus zene kiépítésénél csak ők, az oroszok lehetnek eszményképeink s nem Strauss és nem Debussy. Csajkovszky, Rimszky-Korzakoff és Glazunoff

mint a leghatalmasabb egyéniségek a nemzeti zene terén állanak előttünk, míg az orosz Brahms: Taneieff, s a korán elhunyt, az oroszoktól legzseniálisabbnak tartott Szkriabin, inkább internacionális vizeken eveznek. — Vajjon lesz-e alkalmam közelebb férkőzni ehhez a zenéhez, vajjon lesz-e alkalmam művészetemmel foglalkozni, vajjon lesz-e zongorám? Az oldalamon maradt kard szép reményekre jogosított s hajlandó voltam a legjobbat hinni.

Kiewen, Moszkván keresztül Astrachánba irányítottak. A hatalmas orosz síkságon még a tél uralkodott, Csajkovszky mélabús első szinfóniája a valóságban jelent meg előttem. Moszkvától délnek száguldva szinte belerohantunk a nyárba. Itt már az életvidor Glazunoff csengett-bongott a fantáziámban, feltűnt előttem Stenka-Racine, a volgavidéki rablóvezér, az oroszok Rózsa Sándorjának alakja, amely az orosz költészetben nagy szerepet játszik s amely legendás alak Glazunoffot is foglalkoztatta. Stenka-Racine című szinfonikus költeményében zseniálisan dolgozza fel a híros Volga-dalt. Midőn aztán megjelentek az első fevék, minden egyéb orientális jelleggel, a legbájosabb orosz zenekari mű, Rimszky-Korszakoff Sheherazadeja kísértett.

Astrachanból megint továbbítottak Csornig-Jarra. Huszonnégy órát utaztam a Volgán lefelé. A hajó szalonjában zongoráztam is, nem sejtve, hogy egy évig zongorát még csak látni sem fogok. Midőn hajóra szálltunk, elébünk jött az orosz alezredes, mindegyikünknek külön bemutatkozott. Mindjárt előálltam kéréssel a zongorát illetőleg, ő a legnagyobb szívélyességgel ígért meg mindent. Az oroszok nagyon sokra becsülik a „musikant“-ot. (Azonos a német Musikerrel.) Schoppenhauer mondja valahol, hogy a művészember legnagyobb kincse a szabad idő. Ennek igazságát sokszor tapasztaltam s azt hiszem, nem muzsikus, akinek a nap nem volna nagyon rövid. Most tehát birtokában voltam a hatalmas kincsnek, de — nem volt zongorám. Abban a nagy faluban ahova jutottam, zongora nem volt, Astrachanból kellett hozatni. A komponáláshoz, addig amíg zongorám nincs, nem is akartam hozzáfogni. Mi komponisták el vagyunk kényeztetve, amit elképzelünk, mindjárt fizikai fülünkkel halljuk is, sőt valljuk be őszintén — próbálgatjuk is a zongorán. Így nem maradt más hátra, mind epedve várni. Végre megjött a szerződés, amely szerint egy pianinóért tizenöt rubel fizetendő. Ámde közben megtörtént a sokáig titokban tartott gorlicei áttörés, bennünket, miután a kardjainkat elszedték, becsuktak, most már hiába vártam a zongorára. Vágyaimat degradálnom kellett. Annak is örültem volna, ha csak egy néma zongorán gyakorolhatok. Írtam Glazunoffnak, kérve őt, eszközölné ki számomra legalább ezt. Glazunoffal 1908-ban harmadik szimfóniájának előadásával kapcsolatban levelezésben állottam. Erre is hiába vártam. Kénytelen voltam, nehogy ujjaim elveszítsék rugékonyságukat, a puszta asztalon ujjgyakorlatokat végezni.

Juniusban zeneelméleti kurzust kezdtem, volt néhány nagyon ambiciózus tanítványom. Könyvünk nem lévén, írtam egy összhangzattant. Miután a példakat nem játszhattuk, férfikarra téve, elénekeltük. Hihetetlen gyönyörűség volt, midőn az első autentikus vagy plagális zárlat felhangzott, hisz oly rég nem hallottunk zenét. Később zenetörténelmi kurzust is nyitottam.

A nyári nagy offenzíva óriási lelkesedéssel töltött el bennünket. Augusztus huszonhetedikén Breszt-Litovszk is elesett s a diadal mintha belém is bátorságot öntött volna, hogy zongora nélkül komponálni merjek. Hozzajárult, hogy az oroszok nemzetiség szerint csoportosítottak bennünket s magyar tiszt csak kettő lévén a táborban, egy kedves kis kert

szobába kerültünk. Így megvolt a relativ nyugalom is. Szerettem volna 2-ik szimfóniám komponálását megkezdeni, de dirigenseink rendkívüli kényelmességére s az otthoniak nagy közönyére gondolva, megelégedtem egy zongora-szonátával. A dolog ment. A legraffináltabb harmóniai komplikáltságokat képes voltam elképzelni, oly nagy mértékben kifejtette a hangszerből való izoláltság belső hallását. Ezután egy vonósnegyes, majd több zongora- és énekkari mű következett.

1916. február elején visszakerültem Asztrachanba. Itt Czuczay Emil fogolytársam, szabadkai városi mérnök, pompás néma zongorát készített, mely méltán sorakozott egyéb kiváló technikai alkotásához. E sorok olvasói el sem tudják képzelni, milyen óriási boldogság volt az. A muzsikos a néma zongorán mindent hall, ha az ujjá kisiklik, az idegek és az agy összeköttetése következtében a hibákat szinte hallja. A gyakorlás persze fárasztóbb, mert a fantáziát erősen próbára teszi.

Astrachanból hat heti tartózkodás után Izbitbe szállítottak, amely város az Uralon túl, Szibéria határán fekszik. Itt minden héten meghívást kaptam a fogolytábor felett parancsnokló orosz kapitányhoz, akinél zongorázhattam s aki hálás volt a művészi produkcióért. Nem érdektelen megemlíteni, hogy az ilyen meghívások alkalmával szuronyos katona jött a művészért és kísérte vissza a táborba. Oroszországban a katonaság alá volt vetve a rendőrségnek, amely kifogásolhatta volna, hogy némely hadifoglyuk szuronyos fedezet nélkül jár-kel.

1916 májusától karácsonyig heti két-két zenetörténelmi órát tartottam magyarul és németül, zeneelméletet is adtam elő s sok hívet szereztem a zeneművészetnek. Minden hallgató rajzolt magának zongora-billentyűzetet és így tették szemléltetővé és megérthetővé a hangköztani és összhangzattani tételeket. Nagy ambícióval és kedvvel foglalkoztak zenével olyanok, kiknek soha alkalmuk, talán kedvük sem lett volna hozzá egyébként, sokszor meglepő eredményeket tüntetve fel. Többek között volt egy teljesen antimuzsikális mérnök a hallgatóim sorában, aki egy előénekelt hangot is képtelen volt utánaénekelni. Az összhangzattan nagyon érdekelte; nagy akaraterevével nekifogott, s tisztán matematikai alapon elvégezte az egész összhangzattant — az összhangosítást.

Mikor megkérdezték tőle, hogy mi célból fáradt annyit, azt adta válaszul, hogy van egy kis leánya; vidéki városban lakik, az ottani zongoraoktató hölgy szokás szerint nem foglalkozik elmélettel, így erre majd ő fogja megtanítani.

Juliusban megjött a zeneengedély — zongora kivételével, aminek az orosz parancsnok volt az oka, aki ürügyet keresett, hogy továbbra is meghív hasson magához. Augusztusra elkészültek a fogoly tiszték által faragott és várározáson felül sikerült hangszerek: egy gordonka, két viola és néhány hegedű. Most megkezdhattuk a kamarazene művelését. Más hiányában meghangszereltem ifjúsági darabjaimat, elővettük a fogságban komponált vonós négyeseimet. Nagy gyönyörűséget szereztek nekem a Wohltemperiertes Klavier fugái, trio, quartett és quintettre. Mily kár, hogy vonósnegyes társaságaink nem illeszzenek műsoraik élére egy-egy fugát. Mily meggyőzően hatnak a témabevágások, tématorlódások, mily plasztikusan tárul eléink az egész mű. A fogolytiszték eleinte unaloműzési célból óraszám hallgatták a próbákat, később már érdeklődéssel jöttek, megszokták, végre megszerették Bach zenéjét.

A német internáltaktól zongoraműveket kaptunk, így módunkban volt játszani szeksztettre arranzsirozva, többek között Beethoven patetique

szonátáját, továbbá az egész op. 10-et, Grieg e-moll szonátáját, sőt — Ravel fis-moll szonatinája első tételét is, mely utóbbi különösen szépen hangzott. Végre jött egy sereg eredeti vonósnegyes, zsebpártitúra, s most a tábor muzikálisabb része szólamokat másolt. 1917 januártól minden második vasárnap volt egy komoly kamarazene-hangverseny. A műveket ugyan dirigálni kellett, de így legalább tisztességesen mentek. (Én nem is hallottam még dilettáns quartettet, amely szét ne ment volna.) Az egyhangú és szomorú fogolyéletnek várvavárt ünnepnapjain voltak ezek a hangversenyek; a hallgatóság magyarázatot és tematikai elemzést kapott s így könnyebben élvezte a műveket. Rendszeren egy Bach-fuga nyitotta meg a műsort, amelyet azután két ciklikus mű követett. Előadtuk többek között Beethoven op. 59-et, Schumann op. 41-et, Glazunoff op. 15-öt, Csajkovszky es-moll kvartettjét.

Szebbnél-szebb programok voltak előkészítésben, midőn 1917 júniusban, felsőbb parancsra a totzkoe-i táborba szállítottak bennünket. Ez egy legénységi tábor volt. A revolúciós kormány nem nagyon tett különbséget tiszt és közember között. 120-an voltuk egy barakban, emeletes priccseken. Ily körülmények között a komoly munka ki volt zárva s a hadifogság egyedüli örömről, a kamarazenéről, le kellett mondani. Ezenkívül óriási mértékben megkaptam a maláriát úgy, hogy az egészségügyi bizottság kicserélésre alkalmasnak talált. Ily módon kerültem négyszáz más beteg tiszttel 1917 december tizenharmadikán Szt.-Pétervárra egy nagy kórházba. A kórházban zongora is volt s így a katolikus és orosz karácsonyi ünnepeket hangversenyekkel ünnepeltük meg. Második szereplő Székely Gyula a debreceni színház baritonistája volt. Egyik koncerten fellépett Pappmehl hegedűművész, a revali konzervatórium tanára, kívül Grieg c-moll szonátáját játszottam.

Grünfeld Vilmos.

I.

Diákéveim legszebb emlékei közé tartozik a dunaparti Vigadó aranycirádás kis terme. Ha beléptem a „pillangós“ gázlámpások sárga fényével rosszul megvilágított fehér-arany tónusú terembe, templomi hangulat fogott meg, melyet csak fokozott a márványfalak merev hidegsége és a gótika ornamentikája.

A főváros akkor egyetlen kis hangversenytermének, valamint a később épült, de ma, sajnos, kapzsi vállalkozók üzleti érdekeinek szolgálatában mozgószínházzá degradált Royal hangversenyteremnek dobogóján három magyar vonósnegyestársulat működik: a Strümpfler-Willmouth- — a Grünfeld-Bürger- és a Hubay-Popper-kvartett. Személycserék persze gyakoriak voltak. Grünfeld helyén előbb Krancsevics ült az első pulton, Grünfeld viszont a Hubay együttesben működött. Voltak átmenően még más variációk is, de a két primhegedűst Grünfeldet és Hubayt ma is

úgy látom magam előtt, amint társaik vezérei gyanánt szerepeltek a nyilvánosság előtt.

A Hubay-kvartett volt az „arisztokrata“, a Grünfeld-négyes a „demokrata“ együttes. Hubayék ritkábban játszottak, műsorukon főként a klasszikusok jelentek meg, közreműködők külföldi hírességek, magyar komponisták ritkábban jutottak szóhoz. A Grünfeld-négyes esti, majd később délutáni népszerű hangversenyein a „nagy“ Beethovenek, Schumanok és Brahmsok mellett mindig megfért egy-egy magyar komponista, magyar énekesnő vagy magyar zongoraművész.

Nagyszerű ítélőképességgel, sok-sok szívvel és jóindulattal, még több önzellenséggel és lelkesedéssel intézte Grünfeld műsorának egybeállítását. E műsorok áttanulmányozása nélkül el sem képzelhető a magyar zenekultúra történetének megírása.

A kvartettfista Grünfelddel népszerűségben csak a „hangversenymester“ Grünfeld versenyezhetett. Csak muzsikus tudja megérteni, milyen feladat, évtizedeken át zenekar élén játszani, a színházi és a filharmónikus zenekar ügyesbajos dolgaiban mindig helyt állani, adminisztratív ügyek intézése mellett próbákon, előadásokon játszani, kollegák surlódásaiban igazságosan, pártatlanul ítélkezni, igaz ügyekért közbenjárni.

Férfiasság, jellem, vasakarat, erős idegrendszer kell ilyen munkához. Erre szinte rátermett Grünfeld. Katonás, délceg termete, domború mellkasa, széles vállai kötelességtudást, pontosságot, szigorúságot hirdetnek; de ha édeszavú hegedűjén játszik, vagy ha csak muzsikáról beszél, megjelenik szemében az a bizonyos „szent tűz“, mely rögtön elárulja a hivatott művészt.

Sok kitüntetésben volt már része, legutóbb a M. kir. Opera örökös tagjává nevezték ki, mindez nem változtatta meg, se eddigi életmódját, se modorát, se pedig időbeosztását. Ma is, mint harminc-negyven év előtt, ő jelenik meg a legpontosabban a filharmónikus hangversenypróbákon, s amikor ifjabb kollegái álmosan, elkésve unott arccal foglalnak helyett szolamuk előtt, ő már rég meghangolta hegedűjét.

Azt a szeretetet és rajongást, mellyel kollegái és tanítványai veszik körül, talán csak barátainak ragaszkodása és rajongása múlja felül. A „Vili“ tréfái, anekdotái, minden pesti családban, ahol vacsorákon, teaestéken megfordul, népszerűek. Fél század színházi furcsaságaival, hangversenyéletének groteszk történeteivel a legviharosabb derültségben tartja környezetét. Nincs és nem lehet jobb ajánlólevele egy anekdotának, mint ha azzal kezdi valaki mondókáját: „a Vili mesélte tegnap“ vagy „Vilitől hallottam a következő históriát“

Ez év október havában lesz ötven éve annak, hogy „Vili“, akkor még símaképű, bajusztalan nyurga hegedűművész, első szerződését írta alá, mint a Nemzeti Színház zenekarának tagja. Túlzott szerénységében Grünfeld ezt az adatot is letagadja majd barátai előtt, csak hogy az ünnepi ovációk elől meneküljön.

Siklós Albert.

II.

A szinpadon érzelmes és kimagasló jelenet következett. A százkaru zenekar elhallgatott. A zeneszerző valószínűleg érezte, hogy egy hangszer néha többet tud kifejezni, mint száz és mondanivalóját egyetlenegy hegedűre bízta. A hegedű megszólalt. A közönség mélyen és elfogódottan sóhajtott fel, amikor a melódia széles íve ismét bekapcsolódott az együttesbe:

— Ó Istenem . . .

és a színház állandó látogatói így szóltak:

— Ez Grünfeld.

A híre, részben, a meghatódásnak eme kis, halk sóhajtásaiból szövődött, részben azokból a tapsokból, amelyeket a népszerű kamarazenedélutánokon kapott. A hangversenytermek és az Operaház mai közönsége, az új gazdagok, azonban már nem ismerik a nevét, legfeljebb ha a gyermekeik fogják megtanulni a pesti zenei élet történetéből. Grünfeld Vilmos ugyanis fiatalon visszavonult a szerepléstől. Pedig azelőtt ugyancsak szerepelt. Volt rá eset, hogy vasárnap délelőtt filharmoniai matinén játszott, délután kvartettezett és este az Operaházban hegedült. Ezenfelül: tanított is. A mai nemzedékből hárman sem bírnák el azt a teljesítményt, amelyet ő emberöltőn keresztül, idegeskedés nélkül, sőt derűsen győzött. Magától értődik, hogy aki annyit dolgozik, mint amennyit ő dolgozott, minden munkájában nem adhat tökéleteset. A menyiség egy bizonyos fokon túl, a minőség rovására megy. Meg kell azonban állapítani, hogy ha próba nélkül ült is a dobogóra, akkor sem hanyatlott a vonósnegyes előadásának színvonala a jó középepest jelentő fok alá. Ő is, ők is tudtak volna kitűnőt, hibátlan produkálni: de nem volt hozzá idejük. A pesti zenei életnek tényezője volt a vasárnap délutáni vonósnegyestársaság, az intelligens polgári középosztály, a Terézváros és az Erzsébetváros koncertjei voltak ezek a kamarazene matinék, a Royal-terem zsúfolásig megtelt érdeklődő és kipirult fiatal emberekkel, akik ott olcsó pénzért jó muzsikát hallhattak, sokat és sokfélét, Grünfeldéknek nagy volt a műsoruk. Később mindinkább differenciálódott a zenei élet, jöttek akiknek nem volt, mint Grünfeldéknek, ezerféle elfoglaltságuk, akik jobban ráérték, többet produkálhattak, tehát jobban is játszottak s a Grünfeld-délutánokat elfűtta a tavaszi szél. Bürger bácsi — ki emlékszik még rá? — nincs többé és a Royal-terem, az sincs többé, mozi lett belőle, elegáns lett, céda lett. Nem tehetek róla, sajnálom ezeket a délutánokat. Semmi hangversenyszerűség nem volt bennök, családias hangulat, vasárnap délutáni hangulat volt a teremben, a közönség soraiban mindenki ismerte és a keresztnévén szólította egymást, a művészekben látszott, hogy nem pénzért muzsikálnak, nem is a babérért muzsikálnak, hanem azért muzsikálnak mert jól esik nekik és mert a közönségnek is jól esik. Ahelyett, hogy otthon zenéltek volna, Grünfeldék kiültek a pódiumra és ezt helyesen tették, mert a közönségnek sok örömet szereztek vele. Meghitt, bizalmas viszony volt a közönség és a művészek között, a közönség nem kényeskedett és egyetlen Beckmesser sem akadt a hallgatók között. Tíz-lizenöt esztendő előtt, aki nem volt hangversenyző szólista, hanem zenekarhoz szerződött, annak sokat, nagyon sokat kellett dolgoznia Pesten, az, akármilyen tehetséges volt, nem ért rá egyéniség lenni, az, a legjobb esetben: rutinier lett, és a közönség méltányolta, hogy Grünfeldék, rengeteg hétköznapi munkájuk mellett, — az Operaházban akkoriban egymást érték a bemutatók és a vendégszereplések, tehát: a próbák, — ahelyett, hogy vasárnap délután kényelmesen lefeküdnének aludni, kiállnak a dobogóra és nemcsak német, de modern orosz, francia, sőt magyar kamarazeneműveket is bemutatnak. A közönség méltányolta ezt és a sors sem volt mostoha Grünfeld Vilmoshoz. Szép, úgynevezett: lexikoni karriért futott meg. Hangversenymester lett, zeneakadémiai tanár lett, azt hiszem kitüntetések is kaptak és most az Operaház örökös tagjává nevezte ki a király. Ő az első zenekari tag, akinek ebben a megtiszteltetésben része van. Ez rendjén van így, a zenei civilizálás munkájáért a megbecsülés azokat illeti, akik a közönséggel közvetlenül érintkezésben vannak, akik ízlését művelik, akik a tömeget zeneileg

kiképzik és nem azokat a nagy neveket, akik, amint mondani szokás, a zenei kulturmunka irányait megszabják, kijelölik, irányítják. Magyarországon mindig kitűnően tudtak irányítani. Aki azonban a gyönyörű terveket végrehajtotta volna, és még hozzá a maga erejéből, olyan kevés akadt. Grünfeld Vilmos a jó zene pionirja volt Pesten. Derekasán végezte a munkáját, a küldetése betelt és ő átadta a helyét a fiatalabbaknak, akiknek azonban soha sem lesz többé alkalmuk arra, hogy annyit tegyenek a magyar zenei élet fejlesztéseért, mint, amennyit Grünfeld tett, esztendőnkint nyolc vasárnap délután a Royal-teremben.

F. Gy.

Szilágyi Arabella.

Szilágyi Arabella: a nyolcvanas évek elején fordultak elő a regényekben ilyen nevek, a művésznőket hívták így, akik az ismeretlenség homályából tűntek elő, tűneményes gyorsasággal meghódították a világot és ha felleptek, egy páholyban minden alkalommal megjelent egy lion a casinóból, kaméliával a gomblyukában, mindig ugyanaz és a karzat ábrándosan suttopta: — A gróf!

Szilágyi Arabella asszony, a legnagyobb magyar drámai énekesnők egyike, ki a napokban elhunyt, ő is, élete is, regénybe illett, olyan csodálatos, érdekes, különös, ravasz, érzékeny, szenvedelmes, okos és rajongó egyéniség volt, amilyen ma alig akad, Budapesten bizonyosan nem.

Ő volt: a Walkür.

Brünnhilde vértjét, amelynek súlya alatt a mai énekesgeneráció hölgyeinek gyenge dereka megtörik, ő könnyedén és kellemmel viselte, kitöltötte, nemcsak: testtel, de lélekkel is. A nagy szenvedélyek művésznője volt, ő még tudta, mi az: szenvedély, ő nem csak stílusosan énekelt és játszott, de amint régen mondták: szívvel, érzéssel, lélekkel és ez mégis csak más volt. A Wagner-interpretálásnak olyan pontos és szigorú, a legkisebb részletekig kidolgozott szabályai vannak, mint a liturgikának. Ezeket a szabályokat illik tudni, meg kell tanulni. Mindent megtanulni, sőt: mindent tudni, azonban még nem elég. Választott pappá, az ige hivatott hirdetőjévé csak hit, érzés, meggyőződés tesz. Szilágyi Arabella lelkében visszhangzottak azok a hatalmas szenvedélyek, amelyek Wagner hőseinek sorsát mozgatták, ő a nagyszerű, sőt: nagy gesztusokat nem csak mimelte, a megrendülést, az ekstázist nem csak kínálta, de érezte is.

Volt páthosza.

Ma —. Utódjának egy mondása jut az eszünkbe, Vasquez grófnőé aki midőn elbocsáttatásáról értesült, így szólt a kultuszminiszterhez:

— Tudja, kegyelmes uram, hogy mi lesz az Operaházból, ha egyszer sem Anthes, sem én nem leszünk ott többé? Bolhaszínház!

A mai hősök, hősimitátorok csak, hőspótlékok, a farkasbőr lötyög a testükön és Trisztán a paroksizmust, mint kiderült, úgy állítja elő, hogy beszéssel. Szilágyi Arabella az igazi hősnők fajtájából való volt, jelentékeny, érdekes, eredeti és egyéni volt akkor is, ha nem ágált a színpadon. Az életben magasan felülemelkedett az állagasszonyokon és a színpadon túlmagasodott a színházzenei hivatalnoknőknön, akik csak este 7-től 11-ig hősök és szerelmesek. Néki elhittük, hogy: walkür.

Nem volt sok szerepe, nem volt komédiás természet. De a legnehezebbet vállalta és amit vállalt, azt nála jobban nem csinálta, nem tudta senki sem.

F. Gy.

Opera-Szemle.

A kékszakállu herceg vára.

(A magy. kir. Opera újdonsága. Opera egy felvonásban. Szövege Balázs Béla „misztérium”-a, zenéjét írta Bartók Béla. Első előadás 1918 május 24-én.)

I.

Sok fejet foglalkoztatott már Raoul Barbebleu, a régi francia népmonda véreskezű hőse. Fölbukkan a novellisztikában, megjelenik a drámában és az operaszínpadon is. A borzalomtelt régi regének igen erős a pikáns és humorisztikus mellékíze, a francia nép kedélyvilágában bizonyos rokonszenves mellékízzel él a brutális hős, mint ahogy Don Juan alakjának népi beállításában is átvilágít minden gaszágon az életvidám erőteljesség napsugárkévéje. Csak a kulturáltabb lélek borzad oly iszonyattal a gyilkosságtól, a nép egyszerű, természethez közelálló érzésvilága sokkal kevésbé minősíti rossznak vagy jónak a tetteket, elsősorban az indulatot, az indulat szükségyszerűségét tapintja ösztönével. Ez az ősi, természetszerű jellege a mondának, mely Kékszakállút a mondahősök rokonszenves alakjai közé emelte; az ő gyilkolásai valahogyan nem is gonosztettek, mert ő fenséges alak, ki úgy sújt le, mint a természet elemei. A Kékszakállú öldökléseinek büntetlen mivoltát úgy teszi elfogadhatóvá és közérthetővé a monda, hogy hőseit hatalmas úrként állítja be, kit a feudális önkény önmaga bírójául tesz meg. Ezt a néplélek gránitjából kifaragott alakot persze nem igen lehetett a műköltészet igazi tragikus hősei közé emelni; mert a művelt valláserkölcshöz gonosztévőnek látja, a személyéhez kapcsolt erotikó-humorisztikus íz pedig nagyon meghigította a hős tragikus mivoltának érzelmi anyagát. Már a monda újabb keletű változatai is hajlanak az eredeti alak legyöngyítésére, romantikussá tevésére, hogy a kereszténység számára elfogadhatóbbá tegyék; pedig, hogy Kékszakállú meg sem ölte feleségeit, azok még ott élnek a tömlöc fenekén: így sújtotta őket engedtlenségükért. Elsősorban ezt a meggyöngyített második kiadású herceget használták föl műveikben az európai írók, kiknek szemében a gyilkos Kékszakállú teljesen közönséges vérszopó és méltatlan a művészet rokonszenvére. Csakhogy ily módon roppantul megerősödött a hős pikáns mellékszíne, főszínné lett, s ennek a körülménynek köszönhetjük, hogy Raoul úr elsősorban vígjátékok ihletője (pl. Benedix, Grandjean stb. művei). Roppant elragadóan változtatja hőseit tragikomikus bábbá Anatol France közismert novellájában,¹ hol (a krónikairó modorában archaizálóan patinás hangvételű tetteivel) a nők gonoszságára keni a herceg minden bűnét. De itt a humoros vonáson belül is meggyőző erővel tör ki a monda alaplényege: a férfi és nő természetének össze nem egyeztethető ellentéte. A modern író oly módon próbálja elfogadhatóvá tenni a *gyilkos* Kékszakállút, hogy naiv és alapjában jó

¹ Modern könyvtár 519. sz. Kékszakáll hét felesége.

embernek festi, kinek feleségei erkölcstelenek és megérdemlik a halált. Francenál a reális élet véres képe tárul elénk, de hőse fajankó, a modern „férj” anakronisztikus elődje. — Tieck romantikus mese-darabját, melynek lélek rajzátdícsérik, nem ismerem. (Bizonyára sokkal mélyebb a fölfogása, mint Sedainenek, Grétry szövegírójának).

A monda. Nem európai, hanem általában örök emberi gondolat a férfi- és a nőtermészet ki nem egyeztethető ősi ellentéte és a brutális fölény, mi asszonya gyilkosává teszi az ádáz férfit. Az 1001 éjszaka véreskező szultánját a gyöngye nem fegyvere: a szépséggel párosult ravaszság győzi le, a francia Barbebleuet hetedik feleségének fivére gyilkolja meg. Vagyis a nép természetes érzéke helyreállítja a világrendet, melyet az egyén és a faj ellentéte megzavart. Kékszakállú az igazi, végletes férfiú (a legfeketébb férfitípus, melynek hajzata acélként játszik), testet ölt benne a szerelmi vágy legerősebb, mérhetetlen szomjúsága. De egyik nő sem elégítheti ki, mert nő és férfi közt a végső megértés, a teljes lelki egyesülés lehetetlen. Az utolsó ajtót nem nyithatja meg asszonya előtt, mert a férfileleknek vannak oly rejtélyei, melyeket asszony sohasem érthet, melyek megismerése a szerelem halála, melyek meg nem ismerése azonban örök távolság a két nem között, kielégületlenség. Ime a népmonda szokásos szimbolizmusának mélyén a szerelem ősi tragikumának pompás megérzéskítése. A férfi élete hajsza az el nem érhető igazi szerelem után, a férfi meg akarja menteni a szerelmet: megtiltja, hogy az asszony megnyissa az utolsó ajtót (a hetes szám és a tilos ajtó nemzetközi népmesemotívumok), az asszonynak nem szabad belelátnia a férfilelek borzalmas rejtelseibe. De a nő igazi, határtalan szerelmet akar és nem hajlandó magát az erőszak önkényének sem alárendelni: ravasz, túljár a férje eszén, kíváncsi, és megnyitja a borzalmak kapuját. A rajta ragadó vért (a férfi szerelmi műliának ismeretét) nem képes azonban lemosni, a hazatérő Kékszakáll észreveszi rajta a változást, az idegenséget; a nő ismét lehetetlené tette a teljes egyesülés illúzióját, ezért hálnia kell. Nem szerelmes férjének lelke öli meg, hanem a természet ősi nemi gyűlölködésének kardja a férfi kezében. Csakhogy az élet folytonossága nem tűri az egyén lázadását, ha az egyén boldogtalan is, de a faj élni akar. Kékszakállának meg kell hálnia, meggyilkolja a köznapi élet természetes fondorlata, mely minden végleteset, rendkívülit, konzekvensen igazat és nagyot az élet rendes folytathatásának érdekében elpusztít. Csodálatos vonás a monda képleteségének grandiozitásában, hogy az utolsó ajtó tilka a herceg elpusztított eddigi szerelmeinek holtteteme; ott válnak el végleg a nő és férfi útjai, amikor tudattá érik köztük a szerelem örökké véres tragédiája. — Látjuk tehát, hogy Kékszakállú az ősférfi típusá emelt alakja, kiben tragikumá élesedett az az alaptény, hogy a negatív és pozitív elem mindig vonzzák, de egyúttal taszítják is egymást, hogy termő és bibeszár mindig keresik egymást, de egyúttal örök marad a lényegbeli különbség köztük. E rettenetes dilemma elől próbál a férfi örökké ismét és ismét a nőhöz menekülni, *megváltást* keresni nála. Ezen a ponton érintkezik a Kékszakállú regéje Lohengrinnel (I. Bartók-Balázs darabjában: „*sose kérdezz*“), a Bolygó zsidóval, a Bolygó hollandival, és a szerelem és halál szoros együvértartozásában Tristannal.

Eddigi megzenésítések. A francia forradalom Kékszakállúja, ahogy Sedaine költő Grétry számára beállította, a tyrannus, a monstrum, vagyis a gyilkos zsarnok, kit kíméletlenül el kell pusztítani. Így lesz

Grétry mesterműve: Raoul Barbe-Bleue (3 felv., 1789) a Richard Coeur de Lion párdarabja, vagyis a párbeszédes „megmenekülési”-opera terén Cherubini és Beethoven egyik legfőbb előkészítője. Grétry „hőse” nem a Kékszakállú (kiben a Fidelió vérszopó kormányzóját ismerjük föl jellemben és hangvételben), hanem Vergi, aki Isaurát megmenti. A 18. század végének realisztikus vérdermesztő darabjával állunk szemben, avval a műfajjal, melyben Grétry oly sok hangfestő újítást hozott (pl. itt a kulcs borzalmas forgását a zárban stb). *Rietz J.* (1835) és a cseh dalszerző: *Nesvadba* fiatalkori operái (utóbbi 1844-ben) jelentéktelenek és ismeretlenek. Hasonlóképpen efemer alkotás *Taubert W.* kísérőzenéje is *Tieck* dramatizált meséjéhez: „Blaubart”-hoz (1845). Csak a legújabb költészetnek sikerült ismét fölkeltenie egy jelentékenyebb zenész érdeklődését a tárgy iránt, és pedig *Maeterlinck* útján, ki a régi monda egyik változatának alaprajzára színpompás nyelvezetének kincseit öntötte. Az „*Ariane et Barbe bleue*” (3 felv., 1907) a monda lelki képlettességének teljes gazdagságát és mélységét kikaparja, de nem igazi dráma, hanem lírai kötészet színpadi képekbe vetítve. Ariane maga a szerelem, minden szépség és teljesedés szimboluma, ki jó és távozik, futó fény a képzelet színpadán, a legnagyobb csodákat produkálja, de nem maradandó valóság, nem megfogható. Kékszakáll életét megmenti a szerelem nagysága, de az egyes nők nem elégíthetik ki. Maeterlinck színpadi képeinek titokzatos egyszerűségéhez roppantul színes, valódi impresszionista zenét ír *Paul Dukas*. Költőjéhez símulva egyáltalán nem törekszik drámai jellemek kialakítására, hanem csupán zenés képeket nyújt. A festő elem, mint általában az impresszionista zeneszerzőknél, olyannyira túlnyomó *Dukas* munkájában, hogy a melos (éppúgy mint szövegében a közvetlen líra) teljesen mellékesé szorul. Ideges újjakkal tapintott messi meseország rejtékének álomszínei jelennek meg előttünk, nem az élet, hanem az élet értelmének mozgása sűrűsödik össze előttünk árnyék-alakok életévé. Ez a kontúr-töredékek apró csillámlásaiból összeragasztott muzsika a maga korának nagyon jellemző kulturdokumentuma, de nem maradandó érték. Már csak azért sem, mert *Dukas* csak szürkén utánozza azt, amit előtte *Debussy* a „*Pelleas és Melisande*”-ban eredeti módon megteremtett. — *Offenbach* társadalmi szatírája: „*Barbe-Bleue*” (1866) természetesen azok közé a vígjátékok közé tartozik, melyek a herceg személyét ártatlan és mulatságos figurának állították be. Kékszakállú jellemének elmélyítése, komoly tragikus alakként való beállítása a modern kor műve, és pedig e kor új nagyhatású eszközének, az irodalmi szimbolizmusnak segítségével. Maeterlinck hercege a szerelmet keresi; a szerelem aprópénzeit: egyes nőket nem tűr meg maga mellett sokáig, élve eltemeti őket. Bizonyára Maeterlinck tárgyának hatása alatt mélyíti a mondát igazi drámává *Balázs Béla*, úgy oldva meg a „gyilkosságot”, hogy csak a szerelem hal meg s ily módon lényegére szűri a brutális mesét.

Budapest.

Molnár Antal.

Gondolatok.

Programm és szöveg cím csupán akkor igazoltak, ha költői szükségesség érzetéből fakadnak, ha az egésznek nélkülözhetetlen részét alkotják s ha annak megértéséhez feltétlenül szükségesek.

Liszt Ferenc.

Hangverseny-Szemle.

Főváros.

Végre elhangzott az utolsó akkordja is az idei koncertszezonnak, amely kétszázhetven hangversenyével olyan rekordszámot ért el, amilyenre néhány év előtt még gondolni is merész fantazmagóriának tűnt volna. Sietünk annak a megállapítására, hogy ez a kvantitativ nagysikerű szezon kevesebb kulturértéket jelentett zenei életünk számára, mint akár az 1912., akár az 1913. őszen kezdődő, mennyiségileg feleannyit produkáló, de mindenkor emlékezetes hangversenyévadok. Az idei visszapillantás nem kínál valami sok örömet a kulturáért szomjazó muzsikuss lelkeknek, a szezont bevezető sorainkban kifejezett aggályok, sajnos, hatványozottan váltak valóra a magyar koncertélet színvonalát, kvalitását illetőleg. Soha annyi dilettánsnak a neve nem csempésződött az akkreditált művészek illusztris névsorába, mint az idén. Különösen a pénzarisztokrácia vesztélyeztette a pesti zenevilág hitelét pazar költséggel adminisztrált hozzátartozóinak szerepeltetésével, amihez csekély kivétellel az egész esti sajtó szolgáltatta az elismerő referadakisérteket.

De változatosság kedvéért akadtak más társaságbeli hölgyek is, akiket ismerőseik nagylelkű magasztalásai vonszoltak a pódiumra, ezek azután — összekötetések híján — a sajtó szabad zsákmányai lettek, érteve alatta azt a ritka eseményt, hogy még a pesti kritika is megírta róluk az igazat. Elrettentő példa gyanánt idézzünk néhány nevet is. *L. Szikszay* Mária „énekesnő” ária- és dalestélye (?) legföljebb arra volt jó, hogy ijesztő iskolapéldáját adja az énekművészetet sarkaiból kiforgató dilettantizmusnak. — *Bella* Augusztának hívják a másik „énekesnőt”, aki szintén azt hitte, hogy Budapestten hang- és kultura nélkül is lehet dalestélyt rendezni. — Valóban *Dux* Klárának kellett jönnie, hogy — pour la bonne bouche — olyan impressziókkal búcsúzzunk az ária- és dal-literatúrától, amely eszményi impressziókat vált ki majd bennünk, a reá való visszaemlékezésünkör. A „Bűnös vadász” Agathe áriája fölépítésben, finomságban, érzelmi intenzitásban alig csendülhet föl tökéletesebben, mint ennek az istenáldotta művésznőnek az ajkán. A romanlikus poémákból szőtt repertoárnak talán egyetlen minusza volt csupán, a néha alig érthető szövegkiejtés. —

A zongorairodalomnak három tolmácsa is akadt az elmúlt hetekben, közöttük az egyetlen befejezett művész: *Fischer* Edvin volt. Hangszerének nemes szavú poétája, aki ragyogó dologi készségével diszkrétén húzódik vissza az interpretált művek anyagi szépségei mögé, hogy azután annál ihletettebben szóljon hozzánk az alkotó géniusza. Ezt éreztük a három Bach-kompozícióban, az Appassionatasonátában, Brahms C-dúr szonátájában és a gyöngéd pasztellszínekben megrajzott Mozart- és Chopin apróságokban. — *Hevesi* Piroska is sokat ígérő jelenség, akinek talán a modernnek tolmácsolásában sikerei lesznek, ha technikája kiforr és értelmisége megállapodik. A Dohnányi, Bartók és Debussy-számokban sok érdekes mondanivalója akadt. — *Höchtl* Margit tartalmas, komoly, elmélyedő zongorajátékában szeretjük a formák plasztikus kidolgozását, amikor nem viszi túlzásba a detailförekvéseket. Bach: Chaconneját például egységesebben, nagyvonalúbban szeretjük élvezni. Szerencsésebben sikerültek a Brahms-variációk és kifogástalan produkcióban hallottuk Schumann, Chopin és Liszt műveit.

Két zenekari estről sem szabad megfeledkeznünk. Az egyik április 18-án zajlott le a Vigadóban. A kommunikék „esemény”-nek jelezték a berlini *Blüthner-Orchester* bemutatkozását *Scheinflug* Pál karnagygyal az élén, amely azonban sértő kudarccal végződött. A redukált létszámmal vendégszereplő zenekarban hiába kerestük azokat az ismert arcokat, amelyek oly sok vidám berlini koncertestére emlékeztetnek bennünket, csupa fiatal, fegyvermezzel muzsikusból állott ez az ötdrangú zenekar, amely balkáni körúljából hazafelértartva útba ejtette fővárosunkat is. Ez a bemutatkozás afféle vállveregető gesztusnak tűnt föl előttünk, hű szövetségeseink azonban tévedtek egy kicsit, ha azt hitték, hogy nekünk ez is „elég jó” lesz, tudomásukra adhatjuk tehát, hogy nagy hírű *Blüthner-Orchester*-ük még katonabandáinkkal sem állja a versenyt. *Scheinflug* karnagy jó muzsikuss hírében áll, de a zenekar élén csak szürke zenehivatalnok benyomását kelti, akinek minden tevékenysége az összjáték együltartásába merül ki. Beethoven Egmont-nyitánya az ő nyújtott tempóval csöppet sem hatott élvezetesen, Csajkovszky: Patétikus-szinfóniájában a dinamikai túlzásokon meglátszott, hogy balkáni hatásokra volt előkészítve, de közönségünk megvető gúnymosolynál alig méltatta többre ezt a dilettáns beállítást. Csajkovszky b-moll zongoraversenyét *László* Sándor magyar zongoraművész adta elő, ugyancsak aláhúzva a brutalizáló témákat, anélkül, hogy megérezte volna a csodaszép alkotás kantilénikus részeinek meleg poézisét. — A másik zenekari koncerten *Tango* Egisto

m. kir. operaházi karmester mutatkozott be a filharmónikus zenekar élén — hangversenyirigensi minőségben. Ismerve tiszteletreméltó muzsikális képességeit, nem volt meglepetés számunkra az a karmesteri teljesítmény, amelynek minden főrekvése az agógikai precizitásnak, a tiszta intonálásnak és a formalisztikus elveknek túlhajtásában éli ki magát. Energikus ténykedése csupán a Bűvös vadász-nyitány önmagától adódó helyes fölépítésében hozta meg az egyeilen kifogástalan művészi sikert, míg Mozart g-moll szinfóniájának pongyolasága és paródisztikus tempói és a hatodik Csajkovszky-szinfóniának „minden áron másként” való előadása Tangot továbbra is a sötét színházi zenekarban való névtelen működésre predesztinálják. Ezen az estén hallottuk először Szántó Tivadarnak hüpermodern színhatásokra épített zenekar, zongora, orgona és férfikarra írt Szinfónikus rapszódiaját a szerző briliáns közreműködése és a publikum zajos elismerése mellett.

Három külön világnézetet jelez az a három szerzői est, amelynek tanúi lehettünk a múlt napokban. Major Jakab Gyula kezdte a sort, aki „hatvanadik” születésnapja alkalmával a Hadikiállítás Szinfónikus Zenekart kérte föl két szinfóniájának és két bosnyák rapszódiajának előadására. A kiváló teoretikus az alkotás terén éppen „hatvan” esztendővel maradt el a mai kor zenei irányaitól s így művei tanúsága szerint ez a komponista teljesen hiába élt a magyar zenevilág számára. Hogy mint dirigens abszolút tehetségtelen, azt kár volt mindenkinek tudtára adni a két rapszódia száználmas elvezénylésével, ellenben még sokat várunk tőle memoárjainak, jegyzeteinek, elméleti műveinek és pedagógiai tapasztalatainak mielőbbi hasznos publikálásával. Ez érvényesülési terep lenne Major tanár számára, de nem a szárnyaszegett kompozíciók oly nehéz adminisztrálása. — Mennyivel zeneibb esemény volt Strauss Rikárd szerzői művészdélutánja. Koncz Jánossal előadta hegedűszonátáját, majd zongoranegyesének játszotta zongoraszólamát Koncz, Köszegi Sándor és Hartmann Imre közreműködésével, Engell Brigitta pedig tíz dalát énekelte forró sikerrel, közöttük a Morgen, a Traum durch die Dämmerung és a csodaszép Ständchen is. A világhíró komponista jelenléte válogatott közönséget vonzott a Mester köré, akinek klasszikus formákba öntött, gazdag romantikával telehíntett csillogó harmónikus színekben pompázó muzsikája ma már annyira közvetlenül hat a főmegpszichére, mint minden valóban nagy alkotás. — A harmadik szerzői estélyt: Kodály Zoltán rendezte a minap Bartók Bélának, a Waldbauer-kvartettnek és Kálmán Oszkár operanékesnek a közreműködése mellett, Hegedű-zongora kettőse, gordonkaszonátája, második vonósnegyese és néhány Berzsényi-, Kölcsey- és Csokonai-dal szerepeltek műsorán.

Két vokális est nyolc napon belül, mindenestre örvendetes anyag a krónikás számára, Bach: Szent János-passiója és Liszt: Esztergomi miséje, olyan rendkívüli élmények, amelyekre örömmel gondolunk vissza. A passiót Lichtenberg Emil három gárdája, a Magyar Nők Karénekegyesülete, a Budapesti Karének Egyesület és a Budapesti Zenekaregyesület adta elő Medek Annával, Durigó Ilonával, Székelyhidy Ferencel, Szemere Árpáddal és Kálmán Oszkárral, akik a magánszólamokat látták el fejedelmi művészetekkel. A lendületes előadás, amely minden részletépséget erőteljes, fenséges stílusban juttatott érvényre, Lichtenberg rendkívüli szorgalmának és egyre izmosodó kvalitásainak volt újabb fényes bizonyítéka. — Liszt: Esztergomi miséje hadijóitékonyaságikoncerten került előadásra Sugár Viktor tűzerkapitány és orgonaművész vezénylete alatt, a Mátyástemplom megerősített énekkara, a Szinfónikus zenekar, Pallády Leontinné, Tótor Aranka, Székelyhidy Ferenc és Venczell Béla magánénekesek közreműködésével. A teatrális hatásokra fölépített misezene mély hatást váltott ki a közönségből, ami Sugár temperamentumos vezényletének és művészi ízlésének tudható be. Műsoron volt még Kacsáh Pongrácnak egy antik egyházi dallamra írt „Kyrie”-je, Sztójánovits Jenőnek tenorszólamra komponált „Ave Maria”-ja és Toldy László: 45-ik zsoltára. A három magyar újdonság méltán versenyzett egymással tartalomban, szépségben és az előadás áhítatos, nemes szárnyalásában. Zarkino.

Műdal-Fordítások.

Chopin: Lányka vágya.

Lennék csak én nap odafenn az égen
Rád árasztánm csupán csodafényességem
Nem falomb sátorán
Nem mező bársonyán
Csak ablakodon égne, —
Rád árasztánm csak csodafényességem
Lennék csak én nap odafenn az égen.

Lennék madár csak odafenn az ágon
Csak néked zengenék szerelemmel, párom,
Nem falomb sátorán
Nem mező bársonyán,
Csak ablakodon, édes,
Dalom csak érted epedezne párom
Lennék madár csak odafenn az ágon.

Fordította: Kulinyi Ernő.

Zeneiskolák Szemléje

A zeneiskolai évkönyv reformja.

A tanév végén kiadott zeneiskolai évkönyvet nemcsak az iskola, hanem maga az élet is fényűzési cikknek tekinti. Az iskola számára ünnepi kirakat, mely kifelé díszik s hivogatólag szól a közönséghez. Nem életszükséglet a mult szempontjából, hanem reklámtábla a jövőre való tekintettel. Hivatása nem az, hogy nyilvántartsa az iskola szellemét, beléletét és történetét, tehát hogy a multért áldozzon, hanem inkább az a rendeltetése, hogy a jövő figyelmét kérje ki a maga számára. A fényűzési cikk megtartotta létjogosultságát mindaddig, míg a háború pusztító szelleme ki nem irtotta. A háború évei alatt költségesnek bizonyult ez a fényűzés, elhagyták, az iskola évei nyomtalanul multak el: nem szerzett róluk tudomást az élet nyilvánossága, de maga az iskola is el fogja felejtetni önmagát, mert történetét elmossa az emlékezés megbízhatatlansága. Minthogy a magyar zenei élet, főként pedig a zenei nevelés rendkívüli érdekei kapcsolódnak ehhez a fényűzési cikkhez, meg kell állapítanunk erőnyeit és bűneit annyival inkább, miután a közeljövő előbb-utóbb úgyis divatba hozza.

Az évkönyvek szerkesztői szempontjai alapos revíziót igényelnek s fölrítlenül reformra szorulnak. Amint zeneiskolai életünk minden más szellemi és anyagi problémáinak a világában, úgy itt is a rendezetlenség, a szervezetlenség, az egység-hiány szomorú jelenségeivel találkozunk lépten-nyomon. A szerkesztésnek általánosan tapasztalható országos hibája, hogy az iskola életét és szellemét összefoglaló adatok helyett rideg statisztikai munka az, amivel be kell érniünk. Az adatok rendezetlenek és szertehullók, rezumálásra szó sincsen, vagy ha van is, akkor a *lélek* hiányzik ebből az alakatlan adathalmazból. Innét, hogy az évkönyv külső képe évről-évre ugyanaz, adatai nem változnak, mintha az egész tanítási apparátus lélektelen gépies munka volna, semmi egyéb.

Minthogy a zeneiskolák rendtartásainak országos megbeszélésére és reformjára ezidőszent hiányzik az alkalmas szervezeti intézmény, az évkönyvek szellemi ébersége és életrevaló indítványai révén sok gyakorlati reformgondolatot lehetne előkészíteni s alkalom adtán a megérlelés stádiumába juttatni. A zeneiskola évkönyve legyen mindenekelőtt az *intézet elmúlt évének hű krónikása*. A történelmi adatokból szellemet kell kihámozni, mely tanárookra, tanítványokra, módszerre, tananyagbeosztásra, hangversenyéltre és nyilvános szereplésre terjed ki egyformán. Ezen adatok tételszerű feldolgozásánál a *fejlődéstani* szempontot kell kiváltképpen figyelemre méltatni. A beszámoló nyugodjék állandóan az összehasonlító módszer alapján, állapítsa meg az esetleges fejlődés vagy hanyatlás kritériumait s belőlük alkossa meg a jövőben követendő elveket. Szóval az év adatainak feldolgozása ne legyen pusztán hűvös beszámoló, hanem szigorú lelkiismeretvizsgálat. A helyi érdekek szolgálatában álló zeneiskolai évkönyvnél ez a szempont a legelső: *hű kép az elmúlt évről*.

A második szerkesztési kapcsolat kutasson távolabbi szempontok után s tekintse a zeneiskolát szociális szervnek, mely a város egész zenei életére érzeteli hatását. Az *évkönyv legyen a vidék zenei életének hű krónikása*. Tekintse az elmúlt év hangversenyéletét magasabb művészetkritikai piedesztálról. Szögezze le tárgyilagosan, mennyiben volt benne cselekvőleg része a zeneiskolának, azután állapítsa meg erőnyeit és fogyatkozásait. Hasonlítsa össze az előző évek idevágó termésével s a mérleget készítse el úgy, hogy a jövő feladatai is világosabbá legyenek.

Harmadsorban az évkönyvnek éberebb súlyt kell helyeznie az *irodalmi* tekintetekre. Az évkönyv bevezetését alkotó éttekezésnek a zeneiskolák vajdó reformkérdéseivel kell összefüggésben lennie. Sokkal messzebb volnának egységes módszer, tananyag olyanyira fontos kérdéseiben, ha a zeneiskolák évkönyvei ezeket a kérdéseket egy évtized óta nyilvántartották volna. Még a zeneiskolák anyagi érdekeivel összefüggő létkérdések sem voltak

elégge súlyosak, egyben időszerűek ahhoz, hogy nyilvános megbeszélésnek és megvitatásnak képezzék tárgyát. Ha néhány év kitaró munkája után ezekkel az iskola beléleti világába tartozó kérdésekkel már végeztünk, akkor ezek után következhetik az irodalmi anyagnak oly módon való megválogatása és feldolgozása, hogy az az ifjúság nevelői és tanítói feladatának legyen a kiegészítője. Amint a középiskolai értesítő bevezető értekezései már túlnyomóan erre a pedagógiai szempontra helyeznek nagy súlyt, ugyanígy kell eljárunk a zeneiskolák évkönyvénel is. Ma, mikor a zeneelméleti, történelmi és esztétikai tárgyak rendszeres tanítása a zeneiskolákon még mindig *pium desiderium* számba megy, nagy kár, hogy erre a szempontra nem helyezhetünk elegendő súlyt.

Legvégül pedig a fájdalom különös hangján kell szóvá tennünk azt az általános érzékelhető országos jelenséget, hogy az évkönyvek szerkesztése a háború óta szinte teljesen szünetel. Épen a világháború előidézte történelmi idők sokszor meglepetést előidéző folyamatai teszik felette szükségessé, hogy egyetlen-egy történelmi adat se vesszen kárba. A háborús éveknek úgy az alkotó, mint pedig a romboló szelleme igen sok novummal szolgált. Az idők méhe elnyeli ezeket a történelmi nyomokat akkor, ha a krónikás tolla a lényegbe vágó momentumokat sem veti papírra s adja át a nyilvánosságnak. A papírinség szempontja nem lehet egy országos kultúrkötelességnek akadály akkor, mikor szeny- és fércdolgokra bőven termelnek a háborús papírgyárak.

Ha azonban takarékoság szempontja mindenképen szünetet javasol az évkönyvek kiadását illetőleg, akkor készítsék el legalább kéziratban az iskola történetét. S ha meglesz az adandó évkönyv első alkalmá, vonják össze több év anyagát. De a nyilvánosságot ne hagyjuk tájékoztatlanul, mert *historia est magistra vitae*. Jaj annak az iskolának, mely csak lukratív szempontokra építi fel vállalkozását s a kultúrszempontok közlésére nincsen elegendő érzéke és lelkiereje. A fontos reformkérdés megnyugtató, minden oldalról való kielégítő elrendezése pedig meg-

kívánja, hogy minél föbbben mondják el róla véleményeiket, kiknek szívén fekszik a magyar zeneiskolák jövő boldogulása és fölvirágzása. jd.

Idegenek a Városi Színházban.

Régi bűnök kísértének s térnek vissza sokkal előbb, mintsem hittük volna. Az új cégér és új név biztató ígérétének hatása alatt várakozással telünk el a bekövetkezendő események iránt. Az operett műfajának agyonpatentírozott magyar fővárosában mindenkinek éreznie kellett, hogy nem a brettli világából várjuk az elkövetkezendő eseményeket. A dalm második színházát óhajtottuk volna köszönteni akkor, mikor a háborús zenekonjunktura szerencsés alakulatai után nem riválisra, hanem törekvő munkatársra volt szükség. A Népopera rivalizálni óhajtott a Magyar Operával s befult a saját zsirtalanságába. Ma nem versengésre van szükség, hanem arra, hogy az opera műfaja után szomjuhozó s az Andrassy-úti anyaintézetből kiszorult közönség lelki táplálékhoz jusson. Ezt a feladatot az új rezsim becsületes és törekvő munkája könnyűséggel valósíthatta volna meg. Helyette az történt, hogy az évadnak ugyancsak a legderekán mindössze egy operát mutattak be, de helyette annál élelmesebb súlyt helyeztek az operett műfajára. Szezon végén mintha megszólalt volna a színház lelkiismerete s idegen tollakkal próbál ékeskedni, miután a saját erejéből semmire sem képes. Idegen karmesterek, német énekesek érkeznek úgy mint akkor, mikor a Városi Színháznak még Népopera volt a becsületes neve. Vannak, akik május havában is hálával vannak eltelve az ilyen szenzációk iránt s élményeket remélnek az idegen kosztól, melyért most oly nehéz a helyszínre elmenni. Mi ellenben a magyar operai művelődés délibábját varázsoljuk a családástól könnyes szemek elé s egyre várjuk, mikor érkezik el a második komoly operaház országa? A Tisza Kálmán-téren aligha.

Uj „kamaraénekesekek“.

Magyar zenei szociális életünk házi örömének nem szívésen szoktunk elébe vágni. A jó nevelésünk diszkréciót parancsol s mindaddig, míg a hivatalos lap szózata nem kerül a nyilvánosság elé, úgy képzeljük, nincsen helyén a beharangozás. De érzelmi alapon elindulva is célravezetőbb ez a módszer. Az örömünk nem fél-öröm, hanem egész akkor, ha egyszerre találjuk ki az öröm hivatalos okát. Magyarországon azonban nem erény a hallgatás s nem komoly hivatali parancs — a diszkréció. A készülő örömet már előre habzsolják a bulvárd lapok s pletyka kis színházi újságok kommunikéi s mire az ige testté lesz, a közönség már megirta az ünnepelt vagy a kitüntetett számára üdvözlő sorait s — unottan ásít. — Miután a magyar Opera egyik illusztris énekesnője megkapta a kamaraénekesnői címet — a jég ime meg van törve. Az elismerő kitüntetésnek — úgy hírlík — legközelebb folytatása lesz s következik még két énekesünk, kikel hasonlóképen kitüntelt majd a királyi lovaggrádítás szép cselekedete. Ez a házi öröm nem lesz az Operáé, a zenei világé, hanem az egész országé. Elvi öröm lesz az, mert benne a paritás gondolata jut diadalra. Mikor Bécsben az utolsó fagótista is „Hofmusiker“, mikor „Professori“ címet csak úgy röpködnek a levegőben, akkor méltányos, hogy a koronás fő figyelme hozzánk is gyakrabban látogasson el, mint a régi világban, mikor a magyar operaénekes egyáltalán nem lehetett kamaraénekes. A hálát, mely ezért a felmagasztalásért jár, úgy érezzük, már leróttuk. A magyar Opera kulturmunkájának fensőbbsege előtt kalapot kell emelni s a béke még ígérete-sebb szép jövőjében nagy kulturfeladatok egész légioja várakszik majd reánk. De a kamaraénekes felmagasztalása egyben szociális nyereség is. Az énekes udvarképessé lesz, munkája nem a lakájé vagy a nap-számosé, hanem a kulturemberé. A háború negyedik esztendejében pedig jól esik látnunk, hogy ágyú és vér helyett ezekre az eszményi kulturterületekre is rávetődik a királyi figyelem elismerő szava.

Feminizmus — a zeneművészetben.

A világháború negatív nyereségeinek újabb szociális tünete a feminizmus veszélyét emlegeti. A panasz ismeretes lényege, hogy a nők nemcsak a hadbavonult férfiak helyét pótolják, hanem szokatlan agilitásukkal egyenrangúsításért harcolnak s elbizakodottságukban intmár a férfimunkás kiszorítására is kísérletet tesznek. Statisztikai adatokat hoznak föl, melyek főként a jövő generációjának nembeli csoportosulását tükröztetik vissza s arra a megállapodásra jutnak, hogy az iskolákban ma több a leány, mint a fiú. Előzőnlötték nemcsak az énekes pályákat, hanem a hangszeres előadó művészetre is rávetették magukat. Nemüknél megszokott szorgalommal és szívóssággal tanulnak s a zene szellemi, illetve virtuóz világában máris megcsinálták az egyenrangúsításnak azt a régi álmát, melyet béke idején oly csábos színekben festettek maguk elé. — A szociális elváltozásnak e feminisztikus áramlata közepette kár minden aggodalmaskodás. Úgy kell vennünk az adott és lényegében elváltozott helyzetet, amint van. A szellemi kultúra nincsen egyetlen nem velleitására alapítva. Érintetlenül hagyja lényegét és fejlődésbeli lehetőségeit az a szempont, hogy férfi vagy nő ül-e a Bösendorferhez? Ha a feminisztikus térfoglalás a háború idevonatkozó sebéin akár enyhíteni s kiségitő munkára vállalkozik, akkor a férfivilág épűgy, mint maga a zenekultúra csak hálás lehet érte. Ha azonban a feminizmus a nemek harcát akarván felidézni, akkor ebben az esetben is nyugodtak maradunk. Először azért, mert a harc olyan mint a vihar, tisztít, nemesít s mindkét részről új értékeket hoz felszínre. Másodszor azért, mert bízunk az östermészet örök förvényében, mely a férfit állítja mindenhová — első helyre. A háború után ezt a helyet visszaköveteli majd a férfi. S a nő visszaadja majd: udvariasságból és igazság-érzetből egyaránt a *suum cuique* el nem hervadó östörvényénél fogva.

Gondolatok.

Egész életemet a művészetnek zálog-sítottam el.

Liszt Ferenc.

Hircsarnok

A kultuszkormány új feje.

A világháború forgandó politikája új főt állított a kultuszkormány elére. Alig egy éve, hogy az öröm benső hangján köszöntöttük Gróf Apponyi Albertet s hatalmas egyéniségétől, megértő szellemétől a zeneművészet országos ügye számára nagy nyereségeket reméltünk. Ez a várakozásunk a háború sok gátló akadályára dacára is megvalósult: a kultuszminisztérium művészeti ügyosztályában serényen végzik az előkészítés nagy munkálatait s a városi zenekarok szervezésének országos jelentőségű kulturügye főbbek között már a komoly tárgyalások és a közeli megvalósulás stádiumában van. — Az új kultuszfió számára ez a nagyszabású program nem jelent újat. Akinél a magyar zeneművészet lelkes szeretője és cselekvő felkarolása családi ereklje számba megy, attól nemcsak szerves folytatód, hanem továbbépítők munkát is remél a magyar zenekultura. Gróf Zichy János közelmúlt kultuszminiszeri tevékenysége minden ígéretet megad arra vonatkozólag, hogy keze nyomán a magyar zenei művelődés számára áldás fakadjon. Magyarországnak egyik tekintélyes kulturgondolkodója szögezte le nemrégiben a megállapítást, hogy legnemesebb főrekvéseink azért sekélyeseknek el, mert minden szándékot és kikezdést a politika forgandó szerencséje és váratlan elváltozása tesz semmivé. Ha valahol, akkor a kultuszminiszter bársonyszékében kell érvényesülni annak az akxiómának, hogy a politikai tekintetek változhatnak, ámde a nemzeti kultura ügye mindenkor ugyanaz, személyek és azok kapcsolataira való tekintet nélkül.

Mihalovich Ödön — valóságos belső titkos tanácsos.

Kitüntetésekkel telített háborús világunk közepelte is az országos jelentőségű szenzáció erejével látott az örvendetes híradás, mely szerint Ö Felsége Mihalovich Ödön, miniszeri tanácsost, az orsz. m. kir. zeneakadémia igazgatóját valóságos belső titkos tanácsossá nevezte ki. A kitüntetés érdemi része első sorban Mihalovich teremő gniuszának szól, mely utóbbi ellőrülhetetlenül jegyezte be nevét a magyar zeneőrtételemben. A sorsnak ritka kedvezése, hogy az, aki alkotó munkássága zenitjén is csak ellenfeleket, sokszor meg nem értőket talál zenei hitvallásával szemben s aki ennek dacára szilárdul és következetesen maradt meg az elvi ő-

vényen, azt élete alkonyán éri a kien-gesztelés egy olyanpíra szokatlanul előkelő kitüntetés alakjában, minő legjobb tudomásunk szerint ezidőszert Európában csupán az orosz Szafonoffnak jutott osztályrészül. A kitüntetés érdeme és fénye azonban nemcsak a teremő és őtőőő zeneköltőnek szól, hanem az orsz. m. kir. zeneakadémia igazgatójában a magyar zenekultura vezérének és legfőbb őrének. Bármiként is ítékezik majd az elkövetkezendő kor Mihalovich mőzsája felől, munkásságának őőők jegyét a zeneakadémia hordja magán s ez lesz országos szervező érdemeinek állandó hirdetője. De fényes megtsziteletés egyben e kitüntetés a zeneművészet számára is, mely Mihalovich előkelő egyéniségében találatott e fölmagasztalásra érdemesnek. Ő maga elvi igénytelenségében nem kereste a dísz s bár régóta jogcímet szerzett arra, továbbra is megmaradt a maga változatlan egyszerűségében. A magyar zeneművészetnek mindenképen őrvendeznie kell, mert ott, hol a vezért éri el a királyi elismerés ritka mértéke, ott a közketonákra is dicsőség háramlik. Az elismerés őnmagában igazolja az elvitázhatatlan igazságot, hogy amit a kitüntetett hazája zenekulturájáért tett, azt jól tette.

A városi zenekarok szervezése.

A magyar zenekultura eredményes decentralizációjának kérdése a városi zenekarok szervezésével függ össze a legszorosabban. Már a béke idején is megnyilvánult az általános őhaj, hogy mindent el kell követnünk aziránt, hogy a vidék nagyobb városaiban e zenekarok életképesekké legyenek. A kérdés gyakorlati megoldása már akkor is több elvi nehézséget tett nyilvánvalóvá. Egymagában az a körülmény, hogy az ország fővárosában sem lehetett az olyanpíra szükségelt másodík, esetleg harmadík zenekar szervezését megvalósítani, elvehette mindazok kedvét, kik a kérdés előkészítésén munkálkodtak. Közben egy-két nyílt szemű vidéki város maga is ráeszmélt arra, hogy cselekednie kellene s legalább az ünnepi memorandum hangzatos köntősebe őhajította foglalni szándékát anélkül, hogy az ígéből tett váltódott volna ki. Az általános várakozás közepette reánk szakadt a háború, megszünt a Szimfonikus Zenekar, melynek kihalásában, illetve szünetelésében mindenki komoly figyelmeztetőt látott arra vonatkozólag, hogy a vidéki szervezkedés is időszerűtlen. — Közben azonban Kern Aurél személyében a gazdtalan zenekulturának ügyei a kultuszminiszeriumban referenst nyertek, akinek gazdag zenei műveltsége, állandóan eleven érintkezése a magyar zenei művelődés felszínre kerülő kérdéseivel minden biztosítékot megadtak aziránt, hogy az időszerű reformkérdések a legjobb kezekbe lettek

letéve. Az új referens elsőnek a vidéki zenekarok kérdését hozta előtérbe, megvilágította kulturszükségletüket, utalt a német minta páratlan kultúrpéldájára, azután részletesen kifejtette a megvalósítás művészi és anyagi lehetőségeit. Miután Magyarországon a városi zenekarok megszervezésének gyakorlati kivitele a színházi zenekar kérdésével függ össze, a megvalósítás nagyobb nehézségei ezzel önmaguktól szűnnek meg. *Kern Aurél* munkája azonban nem állapodott meg az elméleti meghatározásoknál. Írásban és élőszóval folytatott tárgyalásokat a vidéki városokkal s nem lehetetlen, hogy az első vidéki zenekar már a jövő évadban életbe lép. Egyelőre *Arad, Kassa, Kolozsvár, Pécs, Pozsony, Sopron, Szeged és Temesvár* azon városok, melyek kulturigényt jelentettek be s amelyekkel való tárgyalás a megvalósulás lehetőségével, illetve reményével kecsegtet.

Dr. Majovszky Pál kitüntetése.

A magyar művészetek érveréséhez a közelmúlt években legközelebb állott a kultuszminisztérium művészeti osztályának tevékeny feje: Majovszky Pál. Az alkotó politika legnemesebb szándékaival foglalta el díszes helyét, mikor beköszöntött a világháború s a művészeti ügyosztály munkareceptjének is gyökeresen kellett megváltoznia. Az új tanácsos e hirtelen zökkenésnek minden terhét és fájdalmát átérte. A változott viszonyok akkor úgy követelték, hogy a magyar Opera adminisztrációjának minden szála az ő kezében fusson össze. Emberfölköti munkabírással, eszményi lelkesedéssel vállalta Majovszky ezen új feladatokat s becsületes és tiszta kulturkeze alatt a háborús nehézségek dacára konszolidált állapotokat varázsolt elő. Amellett halásköre más ágazataiban is az építés friss tettvágya ösztönözte. A kántorképzés országos rendezésében a falu zenekulturális felkarolásának egyik legcélravezetőbb eszközét ismerte s egész hűvvel szolgálta a reform megvalósításának lehetőségét. Előszobája állandóan zsúfolt volt, estig dolgozott s mikor a tollat fáradtan letette, minden különösebb alkalommal ott láttuk az Opera hivatalos páholyában. A változott viszonyok elfárasztották, pihenésre vágyott. S mielőtt a nyugalom hivatalos jogához eljutott volna: a koronás főnek volt még elismerő szava. A távozó miniszteri tanácsost a Lipót-renddel tüntette ki. A művészetek változatlanul egyéni szeretete és lelkes műértése Majovszkyról annyira közismertek, hogy a nyugalom éveiben is a magyar művészetek kulturügyének állandó munkása marad majd.

Dohnányi Ernő memoranduma.

Megemlégtettük, hogy *Dohnányi Ernő*, az orsz. m. kir. zeneakadémia tanári kará-

nak európai híri büszkesége a zeneakadémia igazgatójához memorandumot nyújtott be az intézet szervezésének reformja tárgyában. Az illusztris művész és pedagógus külföldi tapasztalatai indíthaták elhatározására, melynek nemes szándékai nyilvánvalóak. A zeneakadémia a dolog természetéből kifolyólag véleményezésre adta ki a memorandumot a tanári kar mindenilletékes és mértékadó tagjának annyival is inkább, miután a reformirat gyökeres ujtásokat tervez, melyek sokoldalú megfontolást kívánnak. Nagyon természetes, hogy az emlékirat ily értelemben a zeneakadémiának szigorú értelemben vett házi ügye, melynek illetékeségét annyival inkább kell megvédenünk, miután a köztapasztalás azt mutatja, hogy abban a pillanatban, mikor az ilyen kérdés a nagy nyilvánosság plénuma elé kerül, a hozzászólásokból néhány jóindulatú glosszátoron kívül olyanok is részt kérnek kik elfoglalt, vagy egyenesen rosszindulatu méltatásban részesítik a szőnyegen levő fontos kulturkérdést. Annak idején kifogásoltuk, hogy az első kommuniké egy színházi lapban látott napvilágot, mely a kérdést természetesen kizárólag riportszerű, kezelésben részesítette. Ujabbban azonban zenei hasábkokon közölték a memorandum szövegét, sőt lapársunk kilátásba helyezte hogy a hozzászólások számára is megnyitja hasábjait. Ezzel az eljárással felmentetteknek érezzük magunkat az eddig kötelező diszkreció alól s vázlatosan közreadjuk az emlékirat tartalmát anélkül, hogy annak részleteihez hozzászólnánk, hiszen az illetékesség kérdésén még ez a publikáció sem változtat.

A memorandum alapgondolata, hogy a zeneakadémiát ismét vissza kell adni a *főiskola* típusának, melytől a fejlődés folyamán eltérni látszott. A felsorolt tíz pont elsőjében az akadémiai tanfolyam nivójának emelése céljából az előkészítő tanfolyamot az akadémia első két osztályával javasolja megpótolandónak. A második pontban törli az akadémiai tanfolyam osztályrendszerét, a tanítást függetleníti az időtől és tananyagtól, ugyszintén elveti a vizsgálat kötelezettségét azokra való tekintettel, kik végbizonyítványt nem szereznek. Feleslegesenck mondja a művészképző tanfolyamot, az opera- és hangversenyéneket mint különálló tanfolyamot. Fakultativékké teszi az elméleti tárgyak nagy részét, helyette bevezetendőnek tartja a zenetörténet kompendiumszerű tanítását, valamint a Dalcroze-tanfolyamot. A hatodik pont a nyilvános hangversenyekre csak a legkiválóbb növendékeket bocsátja, a többiek csak „próbajátszás”-nak lesznek alávetve. A hetedik pont kifogásolja a sok mekanizálást, mely a belső elmélyedés kárára van s nem ismerteti meg a növen-

déket a „stilussal” és „irodalommal.” Kizárja a magánvizsgálatokat, kivétel csak az előkészítő tanfolyamon lehetséges. Az előkészítő tanfolyamnak csak utolsó évfolyamában lesz vizsgálat, a kalkulusok száma: 3. Az utolsó pont az anyira diszkreditált tanári címet óhajtja megvédeni azáltal, hogy külön képesít a zene-tanítói és külön a zenetanári állásra. — Ezek azon főbb pontok, melyek köré Dohnányi reformját csoportosítja. Annyi kétségtelen, hogy a memorandum végrehajtása radikálisan érintené a mostani állapotokat. A szervezet ezidőszerinti beosztása nem az invenciónak, hanem az életnek terméke. Az egyes tanszakok mostani kiépítését a körülmények parancsolták s sajátos viszonyaink érelték meg. Hiba volna a fegyelmi szempontokon enyhíteni, hisz elért eredményeink mind ezeknek köszönhetők. A magyar növendék kezében a korlátlan tanszabadság igen könnyen válhatik végzettsé. — A magunk részéről biztosak vagyunk abban, hogy a memorandum végrehajtásra időzerű tervei átlátnálód-nak az életbe. Viszont kétségtelen, hogy a hirtelen átmenet zökkenésekkel járhatna, melyek zenepedagógiai életünk-re talán veszélylyel végződhetnek. Sok függ tehát a végrehajtásnak nemcsak a mértékétől, hanem a módjától is. A zeneakadémia hivatalos fóruma idegen beavatkozásoktól menten is meg fogja találni a megnyugtató-nak kölcsönösen kielégítő módozatait.

Kovács Sándor emlékezete.

Aránylag rövid tartamú pályája dacára oly őrült hagyott maga után, hogy kegyelet-tes teljes emlékezéssel csüngenek elkölözött alakján mindazok, kik eszményi nevelői munkásságának részesei voltak. A kegyelet alakja megható: a volt és a mostani évek-ből való tanítványai két hangverseny ren-dezésére vállalkoztak, melyeknek teljes jövedelmét egy róla elnevezendő alapnak szánták. — A kegyeletnek e gyermeki megnyilatkozása kapcsán legyen szabad ki-fejezést adnunk annak a föltevésünknek, hogy az elkölözöttnek bizonyára voltak értékes kéziratai. Úgy tudományos följegyzései, mint pedig zenepedagógiai művei. Ezek ciklikus kiadására is kellene gondolni. A kegyelet megnyilatkozásának ez volna egyik legsürgősebb kötelessége.

Bugovics Lajos királyi tanácsos.

A király *Bugovics* Lajost, az orsz. m. kir. zeneakadémia gondnokát, hivatali működésének negyedszázados jubileuma alkal-mából királyi tanácsossá nevezte ki. A kiüntetett az ország első zenei főiskolájának anyagi adminisztrációja közül jelentős érdemeket szerzett. Ezeket jutalmazza most a legfelsőbb helyről érkezett kiüntetés.

Magyar művészek berlini térfoglalása.

Hirt adtunk róla, hogy az idei berlini hangversenyévad jellemző tünete gyanánt a magyar szőlőművészek predomináltak. Főként a hegedűsök sorában volt feltűnően érezhető a Hubay-iskola térfoglalása. Számot adtunk Pártos István sikereiről, most újabban pedig *Weil* Magdáról emlékeznek meg a föltétlen dicséret hangján a berlini felhiva-talosak. Az *Allgemeine Musikzeitung* meleg, nemes tónusát dicséri s muzsikáltságát emeli ki. Hasonlóan nyilatkozik a *Vossische Zeitung* is. — A magyar dicsőségről szólván *Földesy* Arnoldot sem hagyhatjuk említés nélkül: róla úgy nyilatkoznak, mint akinek vezető elsősege már nem szenved kétséget. S ezt a magyar művészt a németeknek kellett felfedezniök.

Harmadik operaszínház Budapestén.

Hihetetlenül hangzik, hogy akkor, mikor Budapestén gombamódra teremnek az „in-tim” színházak és brettlik, az üzlet mellett valaki a tiszta művészetre is gondolt. Úgy értesültünk ugyanis, hogy a margitszigeti Erdélyi Hadikiállítás területén kabarek készül, melynek műsorába — *Mozart* Bastien és Bastienne című operáját is beiktatták. — A szokatlan kulturfellángolást ajánljuk a brettlik figyelmébe. Ha már idegen kultura éktelenkedik a Tisza Kálmán-téren, leg-alább kisebb színházaink igazolják, hogy némelykor a kulturát is szeretik úgy, aho-gyan az üzletet.

Új városi zenekar szervezése a főváros számára.

Egész Budapest beszél róla, hogy a közeljövőben a főváros új zenekarral lesz gazdagabb, mely a *Városi Zenekar* címét fogja viselni. Szervezését egyesületi úton képzelik el, de mindenesetre a főváros anyagi támogatása is jelentős bázisa lesz a fönmaradásnak. Az új zenekar dirigense gyanánt *Dohnányi* Ernőt emlegetik.

A bécsi udvari operai zenekar segélykiáltása.

Kissé barátságtalanul hangzik, hogy immár a berlini *Signale* hasábjain is szóva kellett tenni a bécsi operai zenészek sanyarú fizetési helyzetét. A világnak ez a majdnem első orkesztere oly nyomorult viszonyok között tengődik, hogy állapota nemcsak a színháznak szégyene, hanem egész Ausztriáé. Egy ilyen udvari zenész évi fizetése 1800—4000 korona között mozog. Lakáspénz 500—700 korona, négyéves korpótlék 240 korona, mely azonban csak hatszor utallható ki. Egyéb viszonyokkal való összehasonlítás után az állapot ez:

	Bécs	Berlin	Drezda	München
Átlagfiz.	1800—4000	2600—4400	2550—4140	1800—4800
Korpótlék	4 éves	3 éves	3 éves	3 éves
Maximuma	1440	1800	900	1200
Lakpénz	500—700	800	450—540	—

Mínthogy Berlin, Drezda, és München esetében márka veendő, világos az összehasonlításból, hogy a bécsi udvari opera zenészei mindenféle tekintetben inferioritásban vannak. A fölörölt számbeli adatok még több gravamennel támogathatók. Míg a berlini udvari opera tagja egy év után már véglegesítését nyeri, s mint udvari alkalmazott nyer beiktatást, addig a bécsi Operánál alkalmazott zenész mindenkor csak egy éves szerződést kap s csak a tizedik év után lesz véglegesítve. Hasonlóan szánalmas a nyugdíjaztatás kérdése: a legmagasabb nyugdíjösszeg 2400 korona. Azonkívül Bécsben harmincöt, Berlinben, Drezdában és Münchenben harminc év után megvan a nyugdíj jogosultsága. — Csak természetes, hogy Bécsnek amúgy is súlyos megélhetési viszonyai most igen előtérbe állították ezt a vigasztalan ügyet. Mínthogy mi az élet egész vonalán Bécs után következőnk, valószínű, hogy az idevonatkozó állapot nálunk sem lesz valami rózsás.

Félix Weingartner újabb munkássága.

A Bécsből eltávozott Félix Weingartner még mindig a zeneérdeklődésnek a középontja úgyanyira, hogy Németország a Bécsből való elszakadása révén teszi egyéniséget nagyerdeklővé, Bécs viszont lelkiismeretbeli szükségét érzi annak, hogy a rajta ejtett sérelmekért elégtétellel szolgáltson. Egyre-másra jelennek meg híradások, amelyek Félix Weingartner csodálatos munkaképességeiről számolnak be. Mint állandóan foglalkoztatott dirigens Bécsben, Berlinben, Darmstadtban és még sok más nagy városban vendégszerepel úgyanyira, hogy ezen hangversenykörútjából kifolyólag idejének legnagyobb részét utazásai foglalják le. Szakadatlan dirigensi tevékenysége mellett azonban egy pillanatra sem volt hűtlen muzsájához. Az egyik bécsi lap híradása szerint „Die Dorfschule” címen egyfelvonásos operát szerzett, amelynek kiadásán most fáradozik a Bécsi Universal Edition. Szövegkönyvét maga szerzte. Tárjának alapja egy régi japán dráma. Ezenkívül Weingartner állítólag egy vigjátékon is dolgozik, amely részint prózai, részint pedig énekes természetű. Weingartner saját kijelentése szerint ezen művében részletek fordulnak elő, mikor az ének észrevétlenül a beszéd hangjába megy át. A vigjáték tárgya Geibel szerzőnek „Meister Andrea” című művéből van merítve.

A berlini kritikusok állásfoglalása.

Berlin zenereferensei között a szoros összetartás érzése sem képes a szélsőségekben mozgó hangversenyévdát nyugodt

mederbe terelni. Kifogásolták a többi között, hogy ha már a hétnek hat napján van állandóan hangverseny s nekik folyton nemcsak egy, hanem esténként két sőt három hangversenyen is kell permanenciában lenniök, legalább vasárnapjukat hagyják békében. A protestáció megtörtént, hivatalosan és egyértelműen a sajtó útján. Eredménye azonban nem volt. Ennek dacára megtörténhetett, hogy az egyik vasárnapon öt hangversenyt is rendeztek. Ezeket a sajtó a kihirdetett munkaszünetre való tekintettel egyszerűen ignorálta.

Debussy német nekrológja.

A „Signale” egyik közelmúlt kettős számában a rendszerint szokimondó, sőt igen sokszor epés August Spanuth parentálja el a francia zene nagy halottját. Jólehet a nekrológ terjedelme sem alkalmas arra, hogy Debussyról összefoglaló képet adjon, mégis alkalmas arra, hogy megismerjük belőle azt a tárgyilagos állásfoglalást, amelyet a németek a nagy francia zeneköltővel szemben elfoglaltak. A cikkirő elhárítja magától a vádat, hogy Debussy megjelenésében ellenséget lásson azért, mert nem született németnek. Óvja honfitársait attól, hogy Debussyt a dekadencia jelszava alatt intézzék el. Fél attól, hogy a dekadencia ez esetben a naturalizmussal egyértelmű. Figyelmezteti a német zenészeket, hogy a franciák könnyen a német zenekar lármájára fognak hivatkozni, hogy a francia Debussy álláspontját megvédelmezzék. A mostani időket nem tartja alkalmasoknak arra, hogy akár a németek Debussyról, akár a franciák a német zenéről higgadt álláspontra tudjanak helyezkedni. Kétségtelenül megállapítja azonban, hogy Debussy zenéje korszakot alkotó volt. Bár szerinte egészen bizonytalan, hogy ez a korszak meddig lesz életképes. A tékozló fiú zenejében még nem látja a forradalmárt és hivatkozik arra, hogy egyesek szerint Debussy katonáskodása idején a trombiták felhangjaiból, valamint a templomi harangozásból lett figyelmessé a felhangok jelentőségére és kifejezésbeli lehetőségére. Említi, hogy egyesek kétségbe vonják, hogy oroszországi tartózkodása folyamán Mussoorgsky lett volna rá hatással. De viszont megállapítja, hogy a „La boîte à joujoux” című műve Mussoorgsky gyermekszobája nélkül alig érthető meg. Elismeri, hogy a Pelleas és Melisande, valamint a Faun delutánja című művek szerzője új kifejezési eszközökkel gazdagította a zene-frazetológiáját. Cikke végén Spanuth nem fél attól, hogy Debussy iránya a német zenét megfertőzi. Ugy gondolkozik, hogy kevés impresionizmus ezidő szerint a német zenének sem ártthat. Tulnagyi adag impresionizmus pedig kizárt azon okból is, mínthogy a németek zenei alaptermészete a „szubsztanciózis” után kívánczik.

Szafonov meghalt.

Az orosz zenének nagy gyászja van: Szafonov Vaszili Iljics, a moszkvai konzervatórium igazgatója ötvenhat éves korában meghalt. Az elhunyt vezető szerepet töltött be s nemcsak mind dirigens, hanem mint zongoraművész is kiváló hírnévnek örvendett. Utóbbi minőségben Leschetizki volt a mestere. Sok hírneves tanítványa volt, köztük a nálunk is olyanyira ünnepeelt Lhevinne József. Európában az egyedüli aktív muzsikuss volt, aki „Excellenciás” volt. — 1914-ben a pesti filharmonikusok orosz estjén nálunk is vendégszerepelt.

Apró Hírek Csarnoka.

Rüdel Hugó tanár, a berlini dom karnagya, aki külföldi szereplései révén igen sok dicsőséget szerzett kórusának, a svéd királytól a Wasa-rend kitüntetését kapta. — Siegfried Ochs, a berlini filharmoniai kórus hírneves karnagya, most töltötte be hatvanadik életévét. — A berlini Königl. Hochschule hegedűmesteriskolájának új tanárává Busch Adolfot, a bécsi Konzertverein hangversenymesterét nevezték ki. Busch Marteau Henrik örökébe lépett, ki ezidőszent svájci lakos. — Dr. Widmann, az eichstätti dom általánosan ismert karnagyát szentszéki tanácsossá nevezték ki. — Max von Schillingsnek, a stuttgarti Opera igazgatójának visszavonulása kapcsán az a hír kelt szárnyra, hogy utódává Reiner Frigyes, a magyar Koessler-tanítványt, a régi Népepera egykori karmesterét szemelték ki. — Dr. Weinmann Károlyt, a regensburgi egyházi zeneiskola tanárát, ki mint a „Musica Sacra” szerkesztője mindenütt ismert, a királyi tanári címmel tüntették ki. Németországban, ahol a szépíró-, tánc- és vívó szaknak még nincsenek „tanár urai”, érthető rokonszenvvel fogadták az előkelő kitüntetést. — A bécsi Opera, mely a közelmúltban oly szívesen hódolt a Strauss Rikárd-kultusznak, elsőnek fogja bemutatni a szerzőnek „Die Frau ohne Schatten” című művét, mely ugyancsak Hoffmannsthal szövegére készült. A bemutatót a szerző vezényli majd. — A hírneves brixeni karnagynak Mitterer Ignácnak utóda Goller Pius lett, a klosterneburgi Gollernek testvére. — Sauer Emil a bolgár királytól előbb elnyert polgári érdemrend nagykeresztjéhez ujabban a gyémántokot kapta. — Boroszlóban Csajkovszkynak Pique Dame című operáját mutatják be Kalbeck Miksa átdolgozásában. — Mildenburg Anna, a kiváló operaénekesnő, aki Bahr Hermannnak a felesége, miután előbb megvált a bécsi Hofoperától, Münchenben a nyugdíjas énekesnők hivatására vágyott immár s énekiskolát alapított. — Nálunk egyenlőre idegenül hangzó vállalkozás gyanánt említik föl a német zenei lapok, hogy Frank

énekesnő és Schmidt zongoraművész nő a nyugati fronton tizenhat hangversenyt adtak. — Az angol-amerikai divatújság „Vogue” címen közli a new-yorki operaszézon elmúlt évad eseményeit. A referátumból világos, hogy a német dalművek mellőzése lényegesen ártott az összbenyomásnak. A lap fájdalmasan állapítja meg, hogy ezidőszent a beteges starrendszer érzetli hatását.

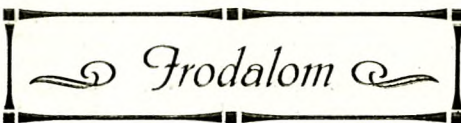
Műdal-Fordítások.

Strauss R.: Morgen.

És holnap a Nap újra jár az Égen
És majd az úton, melyre csendben hágok,
Mi újra boldogok leszünk a fényben
És átkarolnak ittasult világok.

S a parton, mely a messze kéket éri,
Andalgunk majd, szép lassan, halkán
járva,
Szótlán fogunk egymás szemébe nézni
És leszáll ránk az lidvök néma álma.

Ford.: Molnár Antal.

Könyvek.

Kabay Kálmán: Háború és zene. Budapest, Pfeifer Ferdinand. 1916. 64. l. 8° Ára K 1'20.

Kabay Kálmán a szimfónikus költeményről s az egyetemes zenetörténeletről írott tanulmányai után aktuális témát dolgoz fel Toldy Lászlónak ajánlt jelen könyvecskéjében. Kissé bőbeszédű bevezetés után, melyben a háborúnak a művészetekre gyakorolt hatását fejtegeti, végigvezet bennünket a rigvédáktól Hubay Jenőig felsorolva úgy a harci zene dokumentumait s a nemzeti indulókat és himnuszokat, mint a harci és háborús jelenetek programzenei feldolgozásait még a harcias hangnemeket is vizsgálva s nem feledkezve meg magyar zeneliteratúránk e nemű termékeiről sem, hogy végül Liszt három idevágó szimfóniai költeményét és Hubaynak háborús szimfóniáját taglalja. S ha itt-ott talán többet is várnánk, mint pl. Csajkovszky 1812. nyitányánál (vagy talán ezt közismertnek tételezi fel a szerző?), vagy az

irodalom rovatában, hol nélkülözzük a csataszimfóniákat bőségesen] tárgyaló Klauwellt (Geschichte der Programmmusik, 1910, Breitkopf), azért nem felekezünk meg arról a régi és igazságos tételtől, hogy egy könyvben ne csak azt nézzük, mi hiányzik belőle, hanem azt is, hogy mi van benne. Már pedig Kabay könyve terjedelméhez képest tényleg sok érdekeset nyújt nemcsak a laikusnak, hanem a zenésznek is. De nem értheték egyet vele, midőn Tyrtacus trombitáiról szól (18. l.). Emlékeink az *aulos* szót használják, ez pedig fuvalát jelent, míg a trombita görög neve: szalpinx. Miért is ne lehetett volna a mélyebb hangú, talán oboaszerű (l. Molnár Géza zenetörténet 40. l.) hangszert a harcban használni, mikor a kurucok tárogatója szintén mélyebb fafuvóhangszer? A „Heil dir im Siegerkranz” (nem pedig: Siegeskranz) Kabay szerint Händeltől való. Ez így anachronizmus. Mert Händel már rég meghalt (1759) mikor a Spencersche Zeitung 1793. dec. 17-i számában először megjelenik a Heil dir szövege. A dallamot pedig Händel közvevítésével Lullytól, mások John Bulltól származtatják, de legvalószínűbb, hogy az angol Henry Careynak a műve (l. bővebben „A németek nemzeti dalai” c. értekezésemet a Magyar Figyelő 1915. nov. 1-i számában). Tévedés vagy sajtóhiba az is, hogy szerzőnk Beethoven győzelmi szimfóniájának az Egmontot tartja, holott ez nyitány, míg az illető szimfónia (a III.) az Eroica, voltaképpen nem győzelmét, hanem hősit jelent. De ezektől eltekintve Kabay könyve alapos és körültekintő gondossággal készült és tárgyát kimerítően is dolgozza fel.

W. F. dr.

Istel Edgar: Die moderne Oper vom Tode Wagners bis zum Weltkrieg. (Aus Natur und Geisteswelt 495. sz.) Teubner, Leipzig 1915. 8°, 82. l.

A tömör, kompendiumszerűsége mellett is világos és élvezhető Teubner-féle gyűjteményben Istel előző két műve után (a zenei romanticizmusról s R. Wagner alkotásáról) az 1885–1913 évek operatermeléseiről szól. Mint operakomponista talán nem egészen követi a „sine ira et studio” elvét, de épen ebből kifolyólag nézeteit meg is okolja és sokban igazat kell neki adnunk. Szerző statisztikája szerint a harminc év alatt 520 új német opera került színpadra 71 városban 304 szerzőtől. A szinte hihetetlen nagy számú termelés mellett azonban csak kevés opera bizonyult abszolút becsű értékesebb alkotásnak. Istel ennek okát két körülményben látja. Egyik az, hogy a szövegfontosságát Gluck-

Wagner ellenére is még mindig sokan nem látják be. Másik oka pedig a német zenének túl-komoly, szinte sokszor tudományos alapossága, ami a hallgatót is sokkal magasabb követelmények elé állítja, mint a szerző által operáiban követelt és dicsérrel elhalmozott dallamos francia-olasz irány. Lapokon át taglalja irodalmi szempontból is Bizet Carmenjét, mely Nietzsche Wagnertől való elfordulása után annyira megragadta, nemkülönben Verdi Otellóját és Fallstaffját. Sajnálatos, hogy — miként az orosz operáról szólván egész nyíltan maga is megmondja — csak a Németországban és első sorban a Berlinben színpadra került műveket ismeri. Így azután érthető, hogy a mi szerzőink közül elhallgatja Hubayt, Mihalovicht, Zichy Gézát stb., s még jó, hogy meglehetősen fogalma van Liszten kívül Erkel Ferencről és Dohnányiról. Az opera további fejlődése szerinte attól függ, hogy mennyiben fog sikerülni a német zenét felfrissíteni a francia-olasz dallam- és ritmusforrásból, nagy szerepet szán a nemzeti népies elemnek, különösen keleteurópa eddig még kiaknázatlan népzenejének felhasználásától. Mert a művészetben s így a zenében is örök érvényű Wagner utasítása: „Kinder, macht Neues und abermal Neues!” Könyvének különös érdekességet okoz az, hogy bár tárgyát „germanocentrikusan” tárgyalja, azért a világháború dacára is óva int abszolút becsű műveknek a művészetben tarthatatlan bojkottálásától pusztán azért, mert azok ellenséges szerzők művei, de újdonságzásba megy az is, hogy más operaesztetikussal szemben a szöveg tárgyalásának is elég bő teret szán, mert szerinte jó szöveget még ritkán komponáltak meg rosszul, de rosszat megzenésítettek bár jól is, a szöveg rosszasága miatt a mű nem került színre.

W. F. dr.

Zeneművek.

Sereth-Serenade. Hegedű és zongorára szerző **Molnár Mihály.** Bárd Ferenc és Fia kiadása.

Bájos zenei apróság. Mint a cím is elárulja alkalmi szerzemény; írója nem akart s nem is akarhatott jelentőset mondani egy rövid lélegzetű *Serenade* keretében, mely formai beosztásában a régi csapáson halad, csupán hangzataiban igyekszik újszerű köntösben mutatkozni. A tetszetős dallamú darabkában örömet lelheti mindenki, aki az eféle könnyű fajsúlyú hangulatképeknek kedvelője.

t. b.

Kiadótulajdonos: Járosy Dezső.

Nyomatott a Csanádegyházmegyei Könyvnyomdában

